

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

”Blir det fritt fram tappar man ju kanske helt greppet”

*En kvalitativ studie om beståndsutveckling och
bibliotekariers syn på den egna professionen.*

Författare: Jennifer Lagerskog och Solveig Nordmark

Handledare: Charlie Järpvall

Examinator: Lars Seldén

Termin: HT 2018

Ämne: Biblioteks- och informationsvetenskap

Nivå: Kandidat

Kurskod: 2BO01E

Abstract

Engelsk titel: "Given free rein this might be getting out of hand"- A qualitative study about collection development and librarians' views of their profession.

The aim of this bachelor thesis is to investigate how collection development implemented in a changed media landscape affects the professional identity of librarians. The study is based on three questions: Which problems, quandaries or possibilities are librarians experiencing in collection development? What does the idealistic view of collection development look like - and how does it relate to librarians' actual work? How does all these factors related to collection development affect the profession of librarianship?

Former research indicates that collection development is not that uncomplicated, and it discusses all kinds of practical issues. There is though a lack of former research in the relationship between collection development and profession, which is the aim of this investigation taking place in small public libraries in the north of Sweden.

To answer our questions six librarians were interviewed in a "semi-structured" way. In the analysis we applied Roger Säljö's construction of the sociocultural theory and related it's concepts to lines of reasoning in our result.

The results and analysis showed that in the current media landscape there are many factors and considerations affecting the collection development process. First there are fundamental documents and policies, written based on the democratic mission of the library and then, because there is a certain ambiguity in the directives, there are the librarians' interpretations, which sometimes might be based on personal ideologies. All this in combination with failing collection development tools forces the librarians into a certain controlling role.

Keywords

Librarians, Collection development (Libraries), Public libraries, Profession, Qualitative research methods, Sociocultural theory

Nyckelord

Bibliotekarier, Beståndsutveckling (bibliotek), Folkbibliotek, Profession, Kvalitativ metod, Sociokulturell teori

Tack

Ett stort tack först och främst till vår handledare Charlie Järpvall, för goda råd och uppmuntrande ord under skrivandet av uppsatsen. Tack också till de bibliotekarier som var vänliga nog att ställa upp och diskutera beståndsutvecklingsfrågor med oss.

Innehåll

Abstract	1
1 Inledning	1
1.1 <i>Bakgrund</i>	2
1.1.1 Att fatta rätt beslut för samlingen.....	2
1.2 <i>Problemformulering</i>	3
1.3 <i>Syfte och frågeställningar</i>	4
1.4 <i>Avgränsningar</i>	4
1.5 <i>Disposition</i>	5
2 Tidigare forskning	6
2.1 <i>Beståndsutveckling</i>	6
2.2 <i>Profession</i>	7
2.2.1 Ett funktionalistiskt synsätt.....	8
2.2.2 Kritiska maktperspektiv.....	8
2.2.3 Professionsforskning inom biblioteks- och informationsvetenskapen.....	9
2.3 <i>Vår användning av tidigare forskning</i>	10
3 Teori	12
3.1 <i>Ett sociokulturellt perspektiv</i>	12
3.2 <i>Begrepp</i>	12
3.2.1 <i>Verktyg</i>	13
3.2.2 <i>Mediering</i>	13
3.2.3 <i>Verksamhet och social praktik</i>	14
3.3 <i>Hur kan begreppen tillämpas på vår empiri?</i>	15
4 Metod	16
4.1 <i>Val av metod</i>	16
4.1.1 <i>Den kvalitativa forskningsintervjun</i>	16
4.2 <i>Datainsamlingsmetod</i>	16
4.3 <i>Tillvägagångssätt</i>	16
4.4 <i>Genomförande</i>	17
4.5 <i>Utformande av intervjuguide</i>	17
4.6 <i>Analysmetod</i>	17
4.7 <i>Etiska ställningstaganden</i>	19
4.7.1 <i>Informerat samtycke</i>	19
4.7.2 <i>Konfidentialitet</i>	19
4.7.3 <i>Konsekvenser</i>	20
4.7.4 <i>Forskarens roll</i>	20
5 Resultat	21
5.1 <i>Presentation av informanterna</i>	21
5.2 <i>Det regionala samarbetet</i>	21
5.2.1 <i>Gemensamma riktlinjer och dokument</i>	22
5.3 <i>Svårigheter som rör inköp</i>	24
5.3.1 <i>Mångspråk</i>	24
5.3.2 <i>Budget</i>	25
5.3.3 <i>E-böcker och abonnemang</i>	25

5.4	<i>Användarens roll</i>	26
5.4.1	Användarinitierat inköp.....	26
5.4.2	Användarorienterat urval.....	29
6	Analys	33
6.1	<i>Bibliotekariers användande av sociokulturella verktyg</i>	33
6.1.1	Användande av verktyg som abonnemang, mångspråkig litteratur och e-böcker.....	33
6.2	<i>Verktygs mediering</i>	34
6.2.1	Dokument för att hantera osäkerhet, agera i mindre vanliga situationer och skapa konsensus i värderingsfrågor.....	35
6.2.2	Medier- och samlingen som medierade verktyg för ett bra bibliotek.....	36
6.3	<i>Bibliotekariers sociala praktik inom ramarna för folkbiblioteket som verksamhet</i>	38
6.3.1	Verksamhetssystem – handling - operation.....	38
6.3.2	Social praktik som ett förkroppsligat deltagande i verksamheten....	39
7	Diskussion och slutsatser	41
7.1	<i>Vilka problem, dilemman och möjligheter med beståndsutveckling upplever bibliotekarier?</i>	41
7.2	<i>Hur ser idealbilden för beståndsutveckling ut – och hur relaterar den till bibliotekariers faktiska arbete?</i>	43
7.3	<i>Hur inverkar alla dessa faktorer som rör beståndsutveckling på bibliotekariers yrkesroll?</i>	44
7.4	<i>Metodkritik</i>	47
7.5	<i>Teorikritik</i>	49
7.6	<i>Förslag på framtida forskning</i>	50
	Sammanfattning	52
	Käll- och Litteraturförteckning	55
	<i>Opublicerade källor:</i>	55
	<i>Intervjuer</i>	55
	<i>Publicerade källor:</i>	55

Bilagor

Bilaga 1-Missivbrev

Bilaga 2-Intervjuguide

1 Inledning

Att bygga och underhålla en samling på folkbiblioteket är inte helt okomplicerat i dagens medielandskap. Arbetet med beståndet påverkas exempelvis av begränsad ekonomi, regional samverkan, förvärv genom abonnemang och utvecklingen inom digitala medier. Frågan kompliceras ytterligare av idealbilden för beståndsutveckling – hur man ”bör” bygga och underhålla bibliotekets samling, vilket rör både konkreta aspekter som urval, gallring, inköp och policys, men även större värdeladdade frågor som till exempel demokrati, kvalitet, jämlikhet, censur och allsidighet. I denna uppsats undersöks just bibliotekariers syn på beståndsutveckling i ett nytt medielandskap.

Den pågående samhällsdiskussionen inbegriper olika mediers vara eller icke vara, och de senaste åren har vi i massmedia kunnat följa debatter runt litteratur som av många anses innehålla föråldrade värderingar och rasistiska uttryck, exempelvis *Tintin i Kongo*, barnboks-karaktern Lilla hjärtat, *Massutmaning* och publikationer under pseudonymen Julia Ceasar.

Samtidigt som bibliotekens uppgift är att tillhandahålla medier till alla behöver bibliotekarier i beståndsutvecklingsarbetet ofta ta ställning i liknande frågor, och därefter fatta ett beslut, exempelvis att gallra eller inte gallra. Johnson (2009, s. 133) menar att det är svårt att anta en neutral hållning angående material som kan vara kontroversiellt, och hon anser det bekymmersamt när personliga värderingar eller rädsla för klagomål från användarna påverkar urvalet. Hon fastslår dock att censur inte ska blandas ihop med en vägran att spendera begränsade tillgångar på fel sätt.

Arbetet med beståndet kan innehålla både problem, dilemman och möjligheter, och i vår studie intresserar vi oss även för förhållandet mellan bibliotekarien och användaren. Vi kommer att försöka ta reda på hur bibliotekarierna ser på sin roll i arbetet med samlingen, samt vad de anser om användarnas inflytande över dess innehåll.

Johnson (2009, s. 24) menar att det inom beståndsutvecklingen finns problematik i att finna balans mellan övergripande ansvar och de behov som finns för stunden. Att en konstant fråga är huruvida man ska samla så mycket som möjligt eller bara det bästa och mest lämpliga. Detta i kombination med att definiera vad som är passande, samt att väga användarkrav mot bibliotekariers syn på värde. Hon påpekar att det enligt en gammal teori var bibliotekariens ansvar att leda användarna mot kvalitet.

Frågan om bibliotekariers förhållningssätt gentemot användarna diskuteras även inom professionsforskningen. Schreiber beskriver i *Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne* (2006, s. 17–46) hur olika yrkesidentiteter för bibliotekarier existerar samtidigt. Vilka bibliotekaridentiteter eller förhållningssätt till samlingen och användarna som är möjliga, är avhängiga av samhällsförändringar och omstrukturering inom den offentliga sektorn. Viljan att leda användarna mot kvalitet som Johnson talar om, skulle i Schreibers anda kunna handla om en kulturförmedlaridentitet, som hänger kvar från 1960-talet.

För att få ökad förståelse för hur arbete med beståndsutveckling 2018 inverkar på bibliotekariers syn på den egna professionen har vi genomfört en intervjustudie med bibliotekarier från sex olika folkbibliotek i Norrbotten.

1.1 Bakgrund

I den här uppsatsen intresserar vi oss för vad som förefaller vara två av bibliotekets urgamla frågeställningar; den om att bygga och utveckla bibliotekets samlingar och den om bibliotekarieprofessionen.

”Collection development and management are the meat and potatoes of libraries. If you don't have a collection, you don't have a library”, fastslår Johnson, (2009, s. ix), och faktum är att ända sedan 3500 f.Kr har byggande och underhållande av samlingen varit en av bibliotekens kärnaktiviteter. Under åren har filosofin bakom byggande av samlingar och att utveckla bibliotekets bestånd förändrats; från ett samlande för samlingens skull till ett samlande för användarnas skull (Kanwal, 2005, s. 115).

I Johnsons (2009, s. 1–2) summering av beståndsutvecklingens arbetsuppgifter och ansvarsområden, nämns bland annat urval av material i alla format, policyer, underhåll av samlingen såsom urval för gallring, magasinering och bevarande. Andra bitar är budgetering och ekonomi, utvärdering av användares och potentiella användares behov, samt samarbeten och utåtriktade aktiviteter relaterat till samling och användare.

Bibliotekarien är en central aktör i att bygga och underhålla bibliotekens samlingar, och det professionella uppdraget går ut på att utveckla en balanserad samling som speglar ett mångskiftande samhälle och svarar upp till både fritids- och utbildningsmässiga behov hos olika användargrupper, urvalet ska heller inte påverkas av bibliotekariens egna kulturella identitet eller personliga erfarenheter (Johnson, 2009, s. 129).

1.1.1 Att fatta rätt beslut för samlingen

”The high purpose of book selection is to provide the right book for the right reader at the right time.”, skriver Johnson (2009, s. 108) och menar att själva urvalet kan betraktas som både konst och vetenskap. Att det härrör från en kombination av kunskap, erfarenhet och intuition, och att en beståndsutvecklare är pressad att kunna påvisa hur han eller hon kommer till beslut angående vad som ska inkluderas och exkluderas i samlingen.

I en ideal situation, enligt Johnson (2009, s. 109) har bibliotekarien nedskrivna beståndsutvecklingspolicyer att utgå ifrån. Här beskrivs bibliotekets uppdrag och dess användargrupper, och här ges också vägledning i hur samlingen, underavdelningen eller den kategori han eller hon är ansvarig för ska utvecklas och underhållas. Finns inga sådana får bibliotekarien istället använda sig av informella riktlinjer genom att granska befintlig samling och konsultera övrig personal.

Sedan mitten av 1970-talet har biblioteken behövt hantera en mängd påtryckningar, både interna och externa. Internets tillväxt gjorde att även online-resurser fick tas med i beräkningen. Användarnas krav på lättillgängligt material har sedan dess

fortsatt att öka. Johnson (2009, s. 12) menar att det är en spännande tid för biblioteksarbete, speciellt för dem med ansvar för att hantera och utveckla samlingarna. Man arbetar simultant i en miljö av både tryckt och elektronisk media och bemöter användare både online och ansikte mot ansikte i biblioteket. Samtidigt ställs krav på att bibliotekarien, exempelvis vid inköp av rättigheter till elektroniska resurser, ska kunna hantera licens och kontraktskrivande.

I detta förändrade medielandskap, i chockvågorna efter den explosion av elektronisk information som ägt rum - och de nya medievanor som detta genererar, försöker bibliotekarien bringa ordning och bemöta användarnas förväntningar på lättillgänglig digital information. Samtidigt måste man vara öppen för framtida utveckling och förstå att det som skett troligtvis bara är början. Överlag ser utvecklingen ut att ställa biblioteken inför en del svåra dilemman, exempelvis vilka slags medier som ska få dominera samlingen. E-böcker blir allt populärare, men utlåning av dessa innebär höga kostnader för biblioteken, vilket på sikt kan påverka inköpen av tryckta medier negativt.

Johnson (2009, s. 105) framhäver dock vikten av att anpassa sig till utvecklingen och den snabbt expanderande mediemiljön. Hon förutspår att användarna annars kommer att söka sig någon annanstans. Genom att i förväg se trender och analysera deras genomslag kan biblioteken göra prioriteringar och ta beslut som rör budget, personal och lokaler innan det blir skarpt läge (Johnson, 2009, s. 71).

Utan samling, inget bibliotek. Alla dessa faktorer och hänsynstaganden som påverkar beståndet påverkar följaktligen också professionen. Johnson fokuserar i sitt verk främst på amerikanska bibliotek, men hon menar att både de teorier och den praktik som läggs fram är relevanta för bibliotek och bibliotekarierna världen över (2009, s. vii). Med detta som bakgrund är det intressant för oss att undersöka hur resonemanget står sig på mindre bibliotek i norra Sverige, och att jämföra bilden av en ideal beståndsutveckling med bibliotekariernas vardagsnära praktiska arbete.

1.2 Problemformulering

Bibliotekariers påverkan på och förhållningssätt till att bygga och utveckla bibliotekens samlingar framhävs av bland andra Lee (2003, s. 23–31). Hon menar att ideologi, snarare än evidens och utvärdering av faktiska användarbehov, styr bibliotekariers individuella preferenser för beståndsutveckling. I forskningen kan man ana en motsättning mellan användarens ökade inflytande och bibliotekariens önskan om att kontrollera beståndet, vilket Lee (2005, s. 67–85) och Dali och Dilevko, (2005, s. 238–269) tar upp. Inom tidigare forskning ter sig även arbetet med flerspråksmaterial aningen problematiskt. Dilevko och Dali (2002, s. 116–136), som gjort en studie av nordamerikanska bibliotek menar att bibliotekarierna ansvariga för beståndsutveckling och förvärv av flerspråksmaterial saknar förmågan att läsa, skriva och prata de aktuella språken, vilket leder till att man har svårt göra relevanta urval. I arbetet med samlingen måste bibliotekarien även försöka agera korrekt i frågor som rör demokrati, yttrandefrihet och censur, samt ta beslut som kan väcka känslor i många läger.

Professionsforskningen å sin sida kan betraktas som ett oavslutat kapitel med många lösa trådar. Forskningen om professioner är historiskt sett präglad av två skilda

synsätt. Den funktionalistiska sidan har fokuserat på frågor som rör vad en profession är och följaktligen för biblioteks- och informationsvetenskapen huruvida bibliotekarieprofessionen är att betrakta som en profession, semiprofession eller ett yrke? Därefter började olika kritiska maktperspektiv ifrågasätta professionsforskningens och professionernas själva existens, då professionerna via olika infallsvinklar kan betraktas som en källa till makt, positioner och symboliska värden (Nolin, 2008, s.13–24; Schreiber, 2006, s. 17–27). För nyare forskning om professioner inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet kvarstår så dessa olösta frågor om professionens vara eller icke vara, men istället för att nöta på i samma gamla hjulspår och försöka lösa de grundläggande frågorna, förhåller man sig mer till praktik- och vardagsnära frågeställningar som att tala om bibliotekarieryrket som en av många välfärdsprofessioner eller fördjupa sig i bibliotekariers olika identiteter (Schreiber, 2006, s. 15–46).

Sammantaget ger detta en bild av att det inom forskningen om profession och beståndsutveckling finns utforskade problem. Ett av dem är hur bibliotekarier verksamma i ett nytt medielandskap själva uppfattar sin profession. Detta med tanke på hänsyn till prioriterade grupper, användarinitierat urval och ställningstaganden i frågor som rör samlingen i övrigt.

I vår studie avser vi att utforska hur bibliotekarier resonerar runt beståndsutveckling, undersöka hur väl dokumentens ideala bild överensstämmer med verklighetens samlingsbyggande och slutligen också få en bild av bibliotekariernas syn på den egna yrkesrollen. Vår förhoppning är att på så sätt bidra till professionsforskningen inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka hur beståndsutveckling som genomförs i ett förändrat medielandskap inverkar på bibliotekariers professionsidentitet.

1. Vilka problem, dilemman och möjligheter med beståndsutveckling upplever bibliotekarier?
2. Hur ser idealbilden för beståndsutveckling ut – och hur relaterar den till bibliotekariers faktiska arbete?
3. Hur inverkar alla dessa faktorer som rör beståndsutveckling på bibliotekariers yrkesroll?

1.4 Avgränsningar

Då denna uppsats syftar till att undersöka hur beståndsutveckling som genomförs i ett förändrat medielandskap inverkar på bibliotekariers professionsidentitet söker studien få tag på tankar, resonemang och reflektioner om det praktiska arbete bibliotekarier utför. Fokus är inte på hur bibliotekarier går tillväga för att bygga bestånd utan snarare att gräva sig djupare in i bibliotekariers tankevärld om varför man agerar som man gör. Av detta följer det sig naturligt att intervjua bibliotekarier och inte till exempel observera eller genomföra en enkätstudie. Studien avgränsar sig även med avseende på bibliotekstyp där valet föll på att studera bibliotekarier på folkbibliotek och inte någon form av studiebibliotek eller specialbibliotek. Studien

behandlar inte individuella bibliotekariers uppbärande av en viss professionsidentitet som till exempel Ørom (1993) laborerar med, utan fokus ligger på hur bibliotekariers vardagliga arbete med beståndsutveckling inverkar på yrkesidentiteten.

Då uppsatsen fokuserar på hur bibliotekariers vardagsnära arbete med beståndsutveckling inverkar på den egna yrkesidentiteten och vi inte ville fastna i att definiera vad en profession är, och hurvida bibliotekarierollen kan sägas vara en profession, semiprofession eller ett yrke, används olika begrepp för bibliotekariers värv uppsatsen igenom.

1.5 Disposition

Vi kommer här att redovisa upplägget av denna uppsats. Vi har ovan beskrivit studiens ingång samt bakgrunden till det ämne vi valt att undersöka. Därefter har vi, utifrån vår problemformulering, presenterat studiens syfte och de frågeställningar vi ämnar använda oss av. Fortsättningsvis kommer tidigare forskning inom områdena beståndsutveckling och profession att presenteras. Vad gäller beståndsutvecklingsforskningen fokuserar vi på specifika artiklar och verk, medan en omfattande professionsforskning sammanfattas i historiska huvudspår med tillägg av biblioteks- och informationsvetenskaplig professionsforskning i relativ nutid. Därpå berättar vi om den teori vi valt samt de begrepp vi sedan kommer att använda oss av vid analys av resultat. I nästa steg kommer vi att beskriva undersökningens metod, hur vi gått tillväga för att samla in material, samt hur det insamlade materialet därefter hanterats. I därpå följande kapitel redovisar vi undersökningens resultat, uppdelat i tre olika huvudteman. Nästkommande del utgörs av analysen, där teorin applicerats på framlagt resultat. Slutligen genomförs diskussionen där vi knyter an till frågeställningar, analys och tidigare forskning. Här dras slutsatser av undersökningen, förslag på framtida forskning läggs fram och metod och teori utvärderas. Avslutningsvis sammanfattas studien.

2 Tidigare forskning

Denna uppsats har syftet att undersöka beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap och dess inverkan på bibliotekariers professionsidentitet. Inför undersökningen granskades tidigare forskning som berör både beståndsutveckling och profession, och i detta avsnitt avhandlas ett urval. Kapitlet avslutas med en reflektion över vår användning av tidigare forskning.

2.1 Beståndsutveckling

Som utgångspunkt i studierna av beståndsutveckling har vi använt oss av ovan refererade Peggy Johnson (2009) och hennes verk *Fundamentals of collection development and management*. Denna bok avhandlar beståndsutvecklingen i sin helhet samt undersöker de nyckelfrågor som är aktuella på bibliotek runt om i hela världen. Johnson ger också exempel på de utmaningar som bibliotekarier möter i sitt dagliga arbete.

Vi har även gått igenom vetenskapliga artiklar som ur olika perspektiv berör byggandet av samlingen. För att få en historisk överblick har vi använt oss av Kanwal (2005) och artikeln ”Developments in the philosophy of collection management: a historical review”, vilken beskriver en historiskt föränderlig filosofi inom bibliotekens beståndsutveckling, från den antika och klassiska eran (3500 f.Kr - 500 e.Kr) fram till 2000-talet.

Lee (2003) studerar i artikeln ”Collection Development as a social process”, beståndsutveckling som en social process, påverkad av både dess institutionella kontext och individuella faktorer hos de som bygger samlingen. Lee (2003, s. 23) undersöker en akademisk samling byggd för kvinnostudier och menar att beståndsutvecklingen är socialt och ideologiskt färgad och att man premierar vissa intellektuella och konstnärliga prestationer framför andra. Hon anser att ideologi snarare än evidens, utvärdering eller vidare systematisk undersökning av faktiska behov hos användare styr bibliotekariers individuella preferenser inom beståndsutveckling.

Lee (2005) har även undersökt användarnas syn på vad som utgör en samling i dagens informationslandskap. Detta redovisas i artikeln ”The concept of collection from the user`s perspective”. I Lees (2005, s. 71–76, 80) undersökning framgår det att enkel och snabb tillgång till material är det mest centrala för användarna. Bibliotekarierna däremot, fokuserar på att ha kontroll över samlingen, vilket uppnås genom att dess material tjänar en viss användargrupp, är beständigt och är värdigt att finnas i katalogen.

Då vi ämnade ställa frågor runt inköp av mångspråkmaterial studerade vi även två artiklar som berörde möjligheter, dilemman och problem inom detta ämne.

Dilevko & Dali (2002) undersökte i sin artikel ”The challenge of building multilingual collections in Canadian public libraries”, hur kanadensiska bibliotek behandlar sin flerspråkssamling. I studien framkommer att bibliotekarier ansvariga för beståndsutveckling av mångspråkmaterial saknar förmågan att läsa, skriva och prata de aktuella språken. Detta underminerar expertis och prestanda och det blir

svårt att göra relevanta urval. Fel material resulterar i låga utlåningssiffror och med en begränsad budget prioriterar biblioteken bort inköp av sådant som man inte tror kommer att cirkulera (Dilevko & Dali, 2002, s. 122–123).

I sin artikel "Beyond approval plans: Methods of selection and acquisition of books in Slavic and East European languages in North American libraries" har Dali och Dilevko (2005) studerat i vilken utsträckning nordamerikanska bibliotek använder sig av "approval plans" för förvärv av slaviskt och östeuropeiskt material, samt vilka andra metoder som är aktuella. Dali och Dilevko (2005, s. 258–260) är inne på att bibliotekarier tenderar att vilja kontrollera samlingen. Att istället för att enbart genomföra inköp med hjälp av "approval plans" föredras en rad olika urvalsmetoder för att få tillgång till varierat material. Undersökningens respondenter föredrar flexibiliteten som de egna urvalen medför istället för att vara låsta vid ett urval gjort av någon annan.

Forskningen visar alltså att beståndsutvecklingen kan vara socialt och ideologiskt färgad, att bibliotekariens vilja att kontrollera samlingen visar sig i det urval man gör, där material är värdigt att finnas i katalogen om det är beständigt och tjänar en viss användargrupp. Även när det kommer till inköp av mångspråk verkar det hos bibliotekarien finnas en tendens till kontrollbehov, detta då man föredrar de egna urvalens flexibilitet framför abonnemangens sortiment, och trots att ens egen expertis och prestanda undermineras av att man saknar förmågan att läsa, skriva och prata de aktuella språken.

2.2 Profession

Professionsforskningen inom biblioteks- och informationsvetenskapen är inte helt enkel att få grepp om. Till och uppfattningen om vad en profession är har varierat över tid. Än i dag finns inget enkelt eller enhetligt svar på frågan; är bibliotekarierollen en profession eller ett yrke?

Denna uppsats positionerar sig inte i frågan om professionens vara eller icke vara, utan försöker istället bidra till den biblioteks- och informationsvetenskapliga professionsforskningen genom att empiriskt belägga hur bibliotekariers praktiska arbete med beståndet är en del av de yrkesverksammas skapande av sin professionsidentitet.

Då vi genom denna uppsats vill bidra till forskningen om bibliotekarieprofessionen förefaller det viktigt att få en tydlig bild av forskningsläget och vad kontroverserna omkring professionsforskningen handlat om. Därför presenteras två historiska huvudspår för professionsforskningen i allmänhet; det tidiga *funktionalistiska synsättet* och ett senare *kritiskt maktperspektiv* med hjälp av Trine Schreiber (2006), Jan Nolin (2008) samt Bertil Jansson (2010).

Därefter följer ett urval av professionsforskning inom biblioteks- och informationsvetenskapen i relativ nutid. Ørom (1993) - då dennes bibliotekarieidentiteter ofta citeras, Sundin (2006) samt Moring och Hedman (2006) – då dessa i likhet med oss utgår ifrån en sociokulturell teoribildning.

2.2.1 Ett funktionalistiskt synsätt

Redan professionsforskningens inledande steg är omtvistade men sociologen Parsons är den mest inflytelserika forskaren inom detta ämne. Genom att uppge ett antal kriterier för professionerna, vilket Nolin kallar ”standards for professionalism” (2008, s. 13), fick ”professionsforskningen den begreppsapparat som kom att användas inom området” (Jansson, 2010, s. 41).

För Parsons var professionerna nyckelkomponenter i samhällets modernisering. De hade både de rätta värderingarna och den sorts kunskap som kunde tjäna ”the common good” (Nolin, 2008, s. 17). Professionernas funktion var dess samlande roll för samhället, att säkra ”dets økonomiske, sociale og teknologiske udvikling” (Schreiber, 2006, s. 21) trots en ökad samhällelig arbetsdelning.

Parsons kriterier handlade om en uppnådd värdekonsensus, att de professionella hade gemensamma värderingar. Som professionell utövare ska man eftersträva *universalism* – vetenskaplighet i sina principer, *uppnå egenskaper* genom utbildning, erhålla en *affektiv neutralitet* i relation till ”klienterna”, handla efter en *kollektiv orientering* – ”för allas bästa”, samt *specificitet* – att ha ett specifikt ansvarsområde i förhållande till klienten (Schreiber, 2006, s. 20–21, 25; Jansson, 2010, s. 41).

Parsons lista över vad som kännetecknar en profession fortsatte andra bygga vidare på, men med något förändrat fokus (Schreiber, 2006, s. 24). Här hittar vi Mertons CUDOS-normer; ”*communism* [communalism; vår anm.], *universalism*, *disinterestedness* och *organized scepticism*” (Jansson, 2010, s. 41–42) vilket följs upp av Richard C. Hall som menar att professionerna ska ha en *systematisk teori*, en gemensam *etisk kod*, vara *auktoritet* inom området, ha ett gemensamt *språk*, *symboler och normer* samt någonting som bestämmer gruppens *makt och privilegier*. W. Goode lägger till; utbildningen ska *selektera elever*, det gemensamma språket ska kunna *förstås av utomstående* och gruppen ska inneha *gemensamma värderingar* (Schreiber, 2006, s. 24–25).

1969-talet vidgades diskussionen till att också behandla semiprofessioner. Många av de arbeten som blivit statligt reglerade under första delen av 1900-talet som bibliotekarier, lärare, sjuksköterskor och socialarbetare, ansågs sakna den vetenskapliga förankringen i systematisk teori som krävdes för att uppnå professionsstatus, vilket Etzioni tog fasta på (Schreiber, 2006, s. 25–26). Simpson och Simpson argumenterade för att kunskapsbasen hos semiprofessioner är ”holistic, relativistic, subjective, dependent on context and theoretically weak” (Nolin, 2008, s. 18–19). Det vill säga, semiprofessioner är inga riktiga professioner.

2.2.2 Kritiska maktperspektiv

Under 1970-talet började det funktionalistiska paradigmet omvärderas. Istället för att betrakta professionerna som förkroppsligandet av vissa för samhället ändamålsenliga funktioner, vilket det funktionalistiska synsättet gör, sågs strävandet att uppnå professionsstatus som ett ”uttryck for kampen om status og konkurrencen om et begrænset arbejdsmarked” (Schreiber, 2006, s. 26).

Det funktionalistiska synsättet blev allt mer kritiserat, ofta med inspiration från Weber. Kritiker kunde peka på hur de professionella försökte avgränsa sitt kunskapsmonopol från andra och därigenom uppnå en rad privilegier (Schreiber, 2006, s. 26), eller individens försök att maximera rikedom, status och makt (Nolin, 2008, s. 22).

Kritiken mot funktionalismen har varit massiv och kommit från många olika håll. På 1970-talet aktualiserades Webers koncept om statusgrupper inom professionsforskningen, hur professioners områden tilldelas symboliska världen vilket ger professionerna makt (Nolin, 2008, s. 22; Schreiber, 2006, s. 27), på 1980-talet argumenterar Perkins från ett historiskt marxistiskt perspektiv - ett professionellt hierarkiskt system har påtvingats samhället vilket särskilde arbetskraften och gjorde de professionella till en ny styrande samhällsklass. På 1990-talet poängterar Burrage att professionsforskningen var etnocentrisk och Witz som talar ur ett genusperspektiv menade att de mansdominerade professionerna har blivit normen medan de kvinnodominerande semiprofessionerna har lägre status (Nolin, 2008, s. 23–24).

Den mest inflytelserika invändningen var allt jämt att det inte fanns någon egentlig skillnad mellan professionella och andra yrken, ett bestridande som kommer från Friedson 1970 och Berlant 1975, en idé som fortfarande är populär men leder professionsforskningen in i en ”theoretical dead end” (Nolin, 2008, s. 10, 22, 26). Vad är meningen med detta forskningsområde om professioner inte skiljer sig från andra yrken (Nolin, 2008, s.10)?

2.2.3 Professionsforskning inom biblioteks- och informationsvetenskapen

Denna del behandlar hur ett antal forskare inom biblioteks- och informationsvetenskapen åtagit sig frågan om bibliotekarieprofessionen. Øroms (1993) forskning handlar om föränderliga bibliotekarieidentiteter, Sundin (2006) tillämpar ett sociokulturellt synsätt i betraktande av informationskompetens, IKT-verktyg och bibliotekariens expertis, samt Moring och Hedman (2006) som använder Lave och Wengers praxisteori och Schöns syn på lärande i studiet av professionsidentitet hos studenter och nyexaminerade inom biblioteks- och informationsvetenskapen.

Ørom (1993, s. 38-39) lyfter fram sex olika bibliotekarieidentiteter; *kulturförmedlaridentiteten* fokuserar på kvalificerad värdering- och förmedling av kultur, *ämnesspecialistidentiteten* är inriktad mot vetenskaplig- och ämnesbaserad specialistkunskap, *dokumentalistidentiteten* knyter an till hantverksmässiga delar av biblioteksarbetet som katalogisering, klassifikation och referensarbete, *socialarbetaridentiteten* förhåller sig till samhällets ”nya” brukargrupper; kvinnor, barn och arbetarklass, att bygga och förmedla socialt riktade samlingar, för *informationsorganisatörsidentiteten* är det centralt att kunna organisera information, analysera institutioners- och verksamheters informationsbehov, organisera förmedling av information och designa informationssystem, *informationsförmedlaridentiteten* är en idealtyp som är teknologiskt orienterad istället för innehållscentrerad. Att effektivt tillgängliggöra information med hjälp av teknologiska verktyg är fokus.

Sundin (2006, s. 77–96) ingår i den tradition inom professionsforskningen som inte definierar professioner utan intresserar sig för det Larson talat om som det ”professionelle projekt” (2006, s. 80), och att undersöka de strategier som olika yrkesgrupper som strävar efter professionsstatus använder (2006, s. 80). Vad händer med bibliotekarieprofessionen då alla numera har tillgång till information, bibliotekariens traditionella område för sitt kunskapsmonopol? Sundin konstaterar att det lett till en användarfokusering, både på biblioteken och inom forskningen, och tar som exempel hur ett pedagogiskt förhållningssätt till användaren vuxit fram (2006, s. 82–85). Sundin (2006, s. 87–91) utgår ifrån det sociokulturella perspektivets syn på lärande med hjälp av *medierade verktyg*, exempelvis de IKT-verktyg som används vid användarundervisning i informationskompetens. Därpå framläggs fyra diskurser för bibliotekariens pedagogiska expertis; källorienterat, beteendeorienterat, processorienterat och kommunikationsorienterat förhållningssätt.

Moring och Hedman (2006, s. 97–118) diskuterar lärande och utvecklande av professionsidentitet hos studenter och nyexaminerade inom biblioteks- och informationsvetenskapen. Fokus ligger på lärande i praxis, de ifrågasätter den vetenskapssyn från det skolastiska paradigmet som dominerat bibliotekarieutbildningen sedan dess akademisering. Moring och Hedman (2006, s. 104–117) framhåller Schöns teorier om lärande som *kunskap i handling* och *reflexion i handling* samt Lave och Wengers teorier om lärande som *social praxis* samt *praxisgemenskap* som framåtsyftande sätt att teoretiskt ta sig an utvecklandet av professionsidentitet hos blivande och nya bibliotekarier.

Sammanfattningsvis kan professionsforskningen som helhet betraktas som ett oavslutat kapitel med många lösa trådar. Det funktionalistiska synsättet tycks grunna på frågorna vad en profession är och följdfrågan är bibliotekarierollen en profession eller ett yrke? Medan de olika kritiska maktperspektiven via olika infallsvinklar ifrågasätter själva grundvalen - professioners vara eller icke vara. Den nyare forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskapen tycks försöka parera eller ducka undan från professionsforskningens tidiga och kanske mest grundläggande frågeställningar och förhåller sig istället till mer praktik- eller vardagsnära frågeställningar som skapandet av bibliotekarieidentiteter eller bibliotekarieyrkets relation till den offentliga sektorn.

2.3 Vår användning av tidigare forskning

Vi sätter inte ner foten i om bibliotekariens roll är att betrakta som en profession, semiprofession eller ett yrke. Av den orsaken använder vi de olika begreppen växelvis uppsatsen igenom. Vi är inte heller intresserade av att ifrågasätta det funktionalistiska synsättets betraktande av professionernas roll i samhället, eller granska professionellas strävan efter makt, privilegier och samhällspositioner. Istället är vår inriktning mer i linje med nyare professionsforskning inom biblioteks- och informationsvetenskapen, att betrakta professionsutövarna i vardags- och praktikinära situationer. Likt Sundin (2006) och Moring och Hedman (2006) antar vi ett sociokulturellt perspektiv.

Vi försöker via bibliotekariers berättelser om sitt praktiska arbete med beståndsutveckling få reda på hur det vardagsnära inverkar på bibliotekariers yrkesidentitet. Då Johnsons *Fundamentals of collection development and management* (2009) betraktas som ett standardverk inom forskning om beståndsutveckling och vi vill komma åt en normerande syn på hur bibliotekariers arbete med beståndet bör gå till, används denna uppsatsen igenom.

I uppsatsens diskussionsdel använder vi även Moring och Hedman (2006), Ørom (1993), den tidiga funktionalistiska och maktkritiska professionsforskningen, Lee (2003; 2005), Dilevko och Dali (2002) samt Dali och Dilevko (2005) för att kontrastera och betrakta vår analys ur ett nytt ljus.

3 Teori

I denna uppsats, vars syfte är att undersöka beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap och dess inverkan på bibliotekariers professionsidentitet, används begrepp från den sociokulturella teoribildningen för att analysera och tolka studiens resultat.

Därför inleds denna del med en kortfattad genomgång av några nyckelkomponenter inom det sociokulturella perspektivet utifrån pedagogikprofessor Roger Säljö. Detta följs upp med en mer detaljerad behandling av begreppen verktyg, mediering, social praktik och verksamhet samt en beskrivning om hur begreppen kan tillämpas på vår empiri.

3.1 Ett sociokulturellt perspektiv

Sammantaget utgår ett sociokulturellt perspektiv från en förståelseram där olika fenomen tolkas ifrån dess kulturella och sociala sammanhang snarare än utifrån ett individperspektiv. Säljö nämner att det sociokulturella perspektivet ibland benämns som kulturhistoriskt, eller sociohistoriskt (2014, s. 48) och pekar på att det är samspelet mellan individ och kollektiv som står i centrum (2014, s. 18).

Säljö beskriver begreppet sociokulturell som att; ”det handlar om hur människor tillägnar sig och formas av deltagande i kulturella aktiviteter och hur de använder sig av de redskap som kulturen tillhandahåller” (2014, s. 18).

Det är med hjälp av redskap eller verktyg, som människan iaktar och ombildar världen samt gemensamt kan bygga upp kunskap. Utan verktyg vore människan en ganska begränsad biologisk varelse, både intellektuellt som kroppsligen menar Säljö (2014, s. 18–23), och tar som exempel att vi fysiskt sett är svaga samt har bristande förmåga att hålla information på minnet eller göra flera saker samtidigt.

Mänskliga aktiviteter organiseras inom olika verksamheter – som skolor, sjukvård, bibliotek, fabriker etc., och är bestående av sociala system som ”bygger på komplicerade former av samverkan mellan människor” (Säljö, 2014, s. 19) och människornas användande av den teknik som olika verksamheter ställer till förfogande.

Säljö betonar också att vi som deltagare i verksamheter eller användare av verktyg drar nytta av ”tidigare generationers erfarenheter och insikter [...] Den historiska utvecklingen finns närvarande i det nuvarande. [...] Det är genom kommunikation som sociokulturella resurser skapas” (2014, s. 22) och förs vidare.

Det centrala förefaller vara människors användande av olika verktyg vid deltagande i olika aktiviteter eller verksamheter. Samt att det pågår en ömsesidig påverkan mellan människa, verktyg och verksamhet, och vår förmåga att existera i och överföra denna kommunikativa process över tid.

3.2 Begrepp

Av särskilt intresse i denna studie är begreppen verktyg, mediering, social praktik och verksamhet.

3.2.1 Verktyg

Människan löser problem, hanterar situationer och deltar i sociala praktiker med hjälp av verktyg (Säljö, 2014, s. 76). Verktyg, redskap och artefakter är olika begrepp för att prata om närbesläktade fenomen inom det sociokulturella perspektivet, som alla riktar speciell uppmärksamhet mot människans sätt att interagera eller agera med hjälp av någon slags förlängd arm.

”Med redskap eller verktyg menas de resurser, såväl språkliga (eller intellektuella) som fysiska, som vi har tillgång till och som vi använder när vi förstår vår omvärld och agerar i den” (Säljö, 2014, s. 20). Tal-, skrift och teckenspråk är alla exempel på intellektuella redskap, medan till exempel bibliotekskatalogen, BTJ:s sambindningslista, böcker i hyllan eller en dator kan exemplifiera vad Säljö menar med fysiska verktyg eller artefakter (Säljö, 2014, s. 22–23).

I denna uppsats används samlingsbegreppet verktyg och avser då både de intellektuella som fysiska verktyg som människor använder för att förstå, agera och interagera i världen. Ett argument för att inte separera begreppen är att det inte alltid finns en klar gräns mellan fysiska och intellektuella verktyg, vilket Säljö tycks hålla med om då han pekar på att kulturella verktyg både har intellektuella som fysiska sidor (Säljö, 2013, s. 28). Vilket kan exemplifieras med att en bok har en fysisk form men ett intellektuellt (språkligt) innehåll.

3.2.2 Mediering

genom historien har allt fler mänskliga funktioner och kompetenser flyttat ut i fysiska redskap [...] Kalendern, fickräknaren och fickminnet tänker naturligtvis inte själva och på egen hand. Tänkandet finns inte i apparaten. Men det finns inte heller enbart i användarens huvud (Säljö, 2014, s. 75–76).

Från ett sociokulturellt perspektiv kan alltså inte verktyg helt betraktas som döda ting. Istället menar Säljö att dessa innehåller inbyggda ”mänskliga kunskaper, insikter, konventioner och begrepp [...] och blir på så sätt något vi samspelar med när vi agerar” (2014, s. 80). Som exempel tar Säljö upp hur kompassen visar väderstrecken och att klockan ger en uppfattning om tiden uppdelad i ”sekunder, minuter och timmar” (2014, s. 80).

De verktyg vi använder är skapade på basen av vissa insikter, kunskaper, begrepp och konventioner, men de förmedlar också en viss bild av hur världen är beskaffad. Till exempel att tidens uppbyggnad av Einstein snarare skulle beskrivas som relativ.

Begreppet mediering betyder ”att förmedla”. Att världen förmedlas genom verktyg – intellektuella som fysiska, innebär att människor inte står i ”otolkad kontakt med omvärlden” (Säljö, 2014, s. 81). Istället är vår tolkning av hur världen är uppbyggd färgad av de verktyg vi använder, vilket formar sociala praktiker inom ramarna för olika verksamheter (Säljö, 2014, s. 81).

Inom en biblioteks- och informationsvetenskaplig kontext handlar det ofta om verktyg som genererar åtkomst till information menar Sundin (2006, s. 86) och exemplifierar med; bibliotekskatalogen, ett index eller en artikeldatabas. Användandet av olika verktyg ger ett visst sätt att se på världen. Hos

klassifikationssystem är det till exempel dess hierarkier och relationer som ger ett visst perspektiv. Något man får med sig samtidigt som man rent praktiskt lär sig använda verktyget.

Inom ramarna för denna uppsats är policydokumentet, bibliotekslagen och biblioteksmanifest några bra exempel på medierade verktyg. En samling nedskrivna förhållningsregler skapade av någon för att åstadkomma någonting på förhand definierat. Till exempel biblioteksledningens policydokument vars innehåll ska styra bibliotekarieprofessionens agerande i beståndsutvecklingsfrågor.

3.2.3 Verksamhet och social praktik

Mänskliga handlingar är situerade i sociala praktiker. Individerna handlar med utgångspunkt i de egna kunskaperna och erfarenheterna och av vad man medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver, tillåter eller gör möjligt i en viss verksamhet (Säljö, 2014, s. 128).

Ur ett sociokulturellt perspektiv agerar människor ”alltid inom ramen för praktiker” (Säljö, 2014, s. 128). De kunskaper vi genererar eller får, och hur väljer att agera, är beroende av de verksamheter eller sammanhang vi är deltagare i (Säljö, 2014, s. 128).

I relation till detta är *kontext* ett viktigt men svårdefinierat begrepp. Säljö (2014, s. 135–137) gör en rad distinktioner; historisk-, fysik-, kommunikativ- och kognitiv kontext. I relation till denna uppsats kan begreppen knytas an till biblioteksmiljön. Folkbiblioteksinstitutionen är dess *historiska kontext* där mönster har ”befästs, rent av fossiliserats, och uppfattas som de enda möjliga i verksamheten” (Säljö, 2014, s. 137), biblioteket är den verksamhet där handlandet äger rum – den *fysiska kontexten*, inom vilket flera *kommunikativa kontexter* existerar – referenssamtalet, interaktionen vid lånedisken eller mellan personalen i fikarummet, vilket sammantaget antas inverka på och vara avhängig bibliotekariers *kognitiva* kontext – tidigare erfarenheter och tankar.

Relationen mellan social praktik och verksamhet går via tre nyckelbegrepp; verksamhetssystem, handling, operation (Säljö, 2014, s. 138). Med *verksamhetssystem* menas ”historiskt utvecklade aktiviteter [...] institutioner som skola, sjukvård” (Säljö, 2014, s. 138) som fortlöpande återskapas genom sociala praktiker - genom verksamhetens olika aktiviteter som ”bibliotekariens, grafikerns, byggnadsarbetarens” (2014, s. 138). Olika verksamheter svarar mot olika samhälleliga uppgifter och behov, löser dessa i enlighet med skiftande logik, och trots dess relativa stabilitet återfinns här spänning, konflikter och förändring. Till exempel när en icke-statlig organisation övergår från att ha frivilliga obetalda arbetskraft för välgörenhet till att ha lönearbetande professionella som konkurrerar på marknaden (Säljö, 2014, s. 138–140).

Inom ramarna för olika verksamhetssystem ingår mänsklig *handling* vilket vanligtvis reproducerar verksamhetssystem. Att agera ”lämpligt, rationellt och funktionellt” (Säljö, 2014, s. 138) inom ett verksamhetssystem är inte detsamma som att agera korrekt i ett annat. Något Säljö (2014, s. 138–139) exemplifierar med att

det inom produktionen är ändamålsenligt att maximera vinst, medan det i en frivillig hjälporganisation är andra målsättningar som gäller. Härpå följer de konkreta *operationerna*, de uppgifter som människor genomför inom ramarna för handling och verksamhetssystem (Säljö, 2014, s. 138). Att skriva på datorn, gallra böcker, göra inköp etc.

”Att kunna agera inom ramen för ett verksamhetssystem innebär att man är bekant med och kan använda de strukturerade resurser som är relevanta och produktiva för specifika syften” (Säljö, 2014, s. 145). På detta vis kopplar Säljö ihop verksamhetssystem, handling och operationer med de resurser – de medierande verktyg, som används av människor som en slags förlängd arm för att kompensera sin egna bristfälliga natur.

Så slutar denna del med ett resonemang om *sociala praktiker* som någonting närmast kroppsligt, genom erfarenheter förvärvade under lång tid som deltagare inom ett verksamhetssystem. Behärskandet av sociala praktiker kommer ofta

via närmast kroppsligt förankrade upplevelser om hur man ska agera i en situation. Lång erfarenhet, outtalade och tysta kunskaper tillsammans med en uppsättning färdigheter vägleder oss igenom problem och låter oss träffa beslut som passar in i de krav som situationen ställer (Säljö, 2014, s. 148–149).

3.3 Hur kan begreppen tillämpas på vår empiri?

I Roger Säljös tolkning av den sociokulturella teorin finns ett antal begrepp vi anser kunna vara användbara vid analysen av vår empiri; verktyg, mediering, social praktik och verksamhet. Enligt det sociokulturella perspektivet använder människor verktyg vid deltagande i olika aktiviteter eller verksamheter och det pågår en ömsesidig påverkan mellan människa, verktyg och verksamhet. Inom denna uppsats kan policydokumentet, bibliotekslagen samt böckers och samlingens innehåll vara exempel på medierande verktyg, och verktyg i beståndsutvecklingssyfte kan vara mångspråkiga medier, abonnemang och e-böcker.

Inom det verksamhetssystem som i detta fall är folkbiblioteket existerar en social praktik, vilket beskrivs som outtalade och tysta kunskaper som kommer av lång erfarenhet. Detta torde vara aktuellt även bland bibliotekarier i arbetet med samlingen, och hur man i vissa fall agerar skulle därför kunna förknippas till social praktik. Studien äger rum inom verksamhetssystemet folkbiblioteket, där de olika biblioteken är exempel på olika verksamheter där våra informanter agerar. Beståndsutveckling kan betraktas som en handling inom vilken bibliotekarien genomför olika operationer såsom inköp, gallring, urval etc. Vi anser därmed att vårt resultat bör kunna kopplas till den sociokulturella teorins begrepp.

4 Metod

I denna del beskrivs den insamlingsmetod som använts, hur det insamlade materialet hanterats och vilken analysmetod som valts. Här beskrivs också de forskningsetiska ställningstaganden som gjorts och undersökningens praktiska genomförande.

4.1 Val av metod

Då vår uppsats handlar om att få fördjupad kunskap om bibliotekariers sätt att tänka och resonera i frågor och situationer som rör beståndsutveckling och yrkesutövande anser vi att den kvalitativa forskningsintervjun är det mest relevanta metodvalet.

4.1.1 Den kvalitativa forskningsintervjun

Genom den kvalitativa forskningsintervjun försöker forskaren ”förstå världen från undersökningsspersonernas synvinkel, utveckla mening ur deras erfarenheter, avslöja deras levda värld som den var före de vetenskapliga förklaringarna” (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 17).

I forskningsintervjun skapas kunskap genom samtal runt ett ömsesidigt intressant ämne, mellan den som intervjuar och den intervjuade. Avsikten med att försöka fånga den intervjuades livsvärld är att tolka betydelsen av de fenomen som beskrivs (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 18–19).

Vi bedömer att intervjusamtal med folkbibliotekarier, som arbetar med att bygga och utveckla bibliotekens samlingar, kan ge oss förståelse för hur bibliotekarieprofession och beståndsutveckling hänger ihop.

4.2 Datainsamlingsmetod

Wildemuth och Luo (2009, s. 233) placerar den semistrukturerade intervjun mellan den strukturerade och den ostrukturerade. Den strukturerade, menar man, kan jämföras med en frågelista där svarsmöjligheterna är begränsade, ungefär som en statistisk frågeundersökning. Den ostrukturerade är mycket mer flexibel och tillåter intervjun att, inom det fokus man tänkt sig, utvecklas åt olika håll.

Mitt emellan dessa två ytterligheter finns den semistrukturerade intervjun vilken har en förberedd intervjuguide, men där forskaren kan välja att modifiera frågeställningarna, alternativt ta bort eller lägga till en fråga beroende på stämningen och vilka svar som ges.

Då vi ansåg att vi behövde ett fast frågemanus att luta oss mot, men samtidigt ville ha friheten att, om situationen krävde det, till viss del kunna gå utanför intervjuguiden och ställa följdfrågor var vi överens om att vi i vår undersökning ville genomföra semistrukturerade intervjuer. Intervjuguiden bifogas i bilaga 2.

4.3 Tillvägagångssätt

Vid planeringen av intervjustudien föll det sig naturligt att dela upp de sex intervjuerna vi ämnade genomföra på så sätt att vi tog tre var. Eftersom vi båda bor i Norrbottens län, men med 15 mil emellan oss, baserade vi vårt urval på några av de för oss närmast liggande folkbiblioteken. Med tanke på länets storlek innebar detta ändå en stor geografisk spridning. Från kust till fjäll skulle vi komma att intervju

bibliotekarier verksamma på folkbibliotek i kommuner som ser olika ut storleksmässigt, men också skiljer sig ifrån varandra i samhällsuppbyggnad och befolkningssammansättning. Vår förväntan var att det eventuellt skulle ge vår undersökning ytterligare en dimension, samt att våra intervjupersoner kunde bidra med intressanta reflektioner angående samlingsbyggande med hänsyn till prioriterade användargrupper, såsom exempelvis de nationella minoriteterna. I de nordligaste kommunerna bor ett stort antal samer och i länets östra delar är många i befolkningen meänkieli- och finsktalande.

Vi beslutade oss för att vara öppna med vår undersökning och erbjuda våra intervjupersoner frågorna i förväg om så önskades. I detta fall tänkte vi att chansen att få mer genomtänkta och utförliga svar skulle öka, vilket också skulle ge oss mer information att analysera. I missivbrevet informerade vi även om uppsatsens ämne och undersökningens syfte.

4.4 Genomförande

Kontakten med biblioteken inleddes genom telefonsamtal, där vi bad att få prata med en bibliotekarie som i stor utsträckning är involverad i beståndsutvecklingsprocessen. I nästa steg presenterade vi oss, berättade om undersökningen och när ett positivt svar angående deltagande i studien erhållits, frågade vi efter mejladress och förklarade att vi kommer att skicka både missivbrev och intervjufrågor. I några fall bad intervjupersonerna uttryckligen att få se frågorna i förväg. Genom vidare mejlkontakt bokades därefter tid och plats för intervjuerna.

Intervjuer genomfördes enskilt med alla deltagare under november 2018. Samtalen spelades in och transkriberades i direkt eller nära anslutning till intervjusituationen. Intervjuerna varade mellan 30 och 90 minuter. Skillnaden i tid berodde både på oss som intervjuade och de som blev intervjuade. Efteråt visade det sig att vi ställt olika många och olika sorters följdfrågor, att vi följt intervjuguiden mer eller mindre disciplinerat, och träffat mer eller mindre pratglada deltagare, vilket Kvale och Brinkmann (2014, s. 206–209) talar om som intervjukvalitet, hantverksskicklighet och skillnader hos intervjupersoner.

4.5 Utformande av intervjuguide

Arbetet med intervjuguiden genomfördes på så sätt att vi var för sig, och utifrån syfte och frågeställningar, ägnade oss åt så kallad brainstorming, där vi formulerade eventuella intervjufrågor. Vi resonerade därefter runt de frågor som framkommit och skickade sedan in dem till vår handledare för respons. Efter detta kunde vi stryka ett antal frågeställningar och när tio frågor, varav två inledande, återstod bestämde vi oss för att arbeta utifrån dessa. Vi kände oss trygga i att den semistrukturerade intervjun ger möjlighet till följdfrågor.

4.6 Analysmetod

Vid transkriberingen av våra inspelningar arbetade vi var och en för sig och lade sedan in all text i ett gemensamt dokument. Eftersom vi inte ville genomföra någon form av språklig analys (Kvale & Brinkman, 2014, s. 263–289), utan snarare avsåg att fånga teman i deltagarnas utsagor utelämnade vi detaljer som konstpauser, ord-

upprepning och exakta ordalydelser i transkriberingen (Kvale & Brinkman, 2014, s. 221–222).

Att tekniken till belåtenhet skulle fungera och inspelningarna resultera i ett tydligt material att transkribera utifrån, var något vi hoppades på. I ett av fallen blev det dock så att informanten ändrade position i förhållande till inspelningsutrustningen under intervjuens gång. Svaren blev därmed otydliga. Detta kunde dock pareras genom att direkt efter intervjun skriva ned hågkomster. Eftersom vi inte skulle göra någon språklig analys var det inte lika viktigt med ordagrann återgivning av intervjun resonerade vi.

Inför bearbetningen av råmaterialet beslöt vi oss för att försöka skapa struktur genom teman. Vi utarbetade dessa teman genom att först och främst utgå från våra forskningsfrågor samt de resonemang som varit framträdande i intervjuerna. För att enklast hålla reda på vem av informanterna som uttryckt sig färgkodade vi dem och hämtade därefter citat till våra fastställda teman. När detta var avklarat vidtog en refererande och citerande skrivprocess under olika teman. Efter nya genomläsningar flyttades utsagor runt och vissa delar av materialet tematiserades om, vilket skedde i flera led. På detta sätt påminner vår process om den hermeneutiska cirkeln (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 252).

Det första temat kallade vi, *det regionala samarbetet*. Denna koalition visade sig ha stor påverkan på de enskilda bibliotekens arbete med samlingen, och innebar enligt våra informanter både problem, dilemman och möjligheter. Även det andra temat, *svårigheter som rör inköp*, rymmer en mängd utsagor i fråga om exempelvis mångspråk, e-böcker och abonnemang, och berör både beståndsutvecklingens idealbild, vilken bland annat återges i dokument som bibliotekslag, mediepolicy och biblioteksplaner, samt bibliotekariernas faktiska arbete och de svårigheter man möter i olika inköpsituationer. Via resonemang runt användarens inflytande över samlingen gled vi inom det tredje temat, *användarens roll*, även in på bibliotekarieprofessionen. Här har våra bibliotekarier fått komma till tals angående användarinitierade inköp, användarorienterat urval och övergripande vem som bör ha sista ordet i fråga om samlingen.

Ett färdigställt resultatkapitel innebar så att analysen tog vid. Att slutligen välja teoretiskt ramverk gjordes sent i uppsatsen, när det mesta av resultatet redan var färdigskrivet. Vilket visar att vi haft en induktiv ansats i förhållande teorin, där vi slutligen valde det vi tyckte verkade mest lämpligt (Esaiasson et al., 2017, s. 285), även om flera potentiella kandidater länge funnits med i processen. Då vi såg att många aspekter av bibliotekariers arbete med beståndsutveckling är bundna till mediering och verktyg, valdes det sociokulturella synsättet i Säljös tappning. För att tolka studiens resultat applicerade vi det sociokulturella perspektivet och begreppen *verktyg*, *mediering*, *verksamhet* och *social praktik*, som också utgör teman i analyskapitlet. I analysens inledningsskede genomfördes en brainstorming för att utreda hur studiens resultat och de teoretiska begreppen passade ihop, därpå genomfördes analysen.

4.7 Etiska ställningstaganden

Enligt Kvale och Brinkmann räcker det inte att lära sig etiska principer för att bli en etisk forskare. Det handlar istället om att lära sig ett etiskt beteende; ”att *se och bedöma* snarare än att lära sig universalisera eller beräkna” (2014, s. 117).

Det finns i huvudsak fyra etiska områden att kontinuerligt ”se och bedöma”, i en intervjustudie: konfidentialitet, informerat samtycke, forskarens roll och konsekvenser (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 105, 117).

4.7.1 Informerat samtycke

Informerat samtycke handlar om att deltagare ska vara införstådd i undersökningens syfte och upplägg samt de fördelar och risker som ett medverkande kan innebära (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 107).

Det innebär att forskaren på förhand behöver fundera igenom hur mycket information som deltagaren ska få, och när detta ska ske. Målsättningen är att uppnå balans mellan att utelämma aspekter som kan vara betydelsefulla för deltagaren och att ge för mycket information, vilket skulle kunna motverka forskningens syfte (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 107–108). I vår undersökning gjorde vi bedömningen att deltagarna på förhand kan vara väl införstådda i studiens syfte, frågeställningar och upplägg, utan att det saboterar forskningens syfte.

Att få informerat samtycke från deltagare förutsätter både briefing och debriefing, dvs. att informera före och följa upp efteråt. I kontakten med deltagaren bör forskaren ta upp frågor som konfidentialitet, deltagarens tillgång till utskrift och analys, vem/vilka som har tillgång till insamlade data och forskarens rätt att publicera intervjun (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 107–108).

Eftersom vi trodde att vår undersökning snarare skulle gynnas av väl pålästa deltagare, och vi samtidigt ville garantera ett informerat samtycke, valde vi att på förhand dela ut ett missivbrev (bilaga 1) och våra intervjufrågor (bilaga 2). Vilket vi också följde upp innan och efter intervjuerna.

4.7.2 Konfidentialitet

Konfidentialitet rör frågor om deltagarens rätt till personlig integritet och ”vilken information som ska vara tillgänglig för vem” (Kvale & Brinkman, 2014, s. 109).

Konfidentialitet kan innebära att forskaren döljer data som kan identifiera deltagaren, eller att deltagaren samtycker till att viss information som kan identifiera denne får lämnas ut (Kvale & Brinkman, 2014, s. 109).

Frågan om är således större än att ”bara” anonymisera deltagare. Därför behöver vi ett uppmärksamt förhållningssätt inför, under och efter våra intervjuer, där vi tar i beaktande och diskuterar med varandra och med deltagarna vad konfidentialitet i detta fall innebär. Delar deltagare med sig av information som är känslig? Finns det en risk att arbetskamrater och arbetsgivare kommer att kunna identifiera deltagaren och den eventuellt känsliga information som denne berättar om?

4.7.3 Konsekvenser

Konsekvenser behandlar förhållandet mellan de möjliga fördelar som forskning kan generera för samhälle och individ, och de potentiellt skadliga effekter ett medverkande kan ha för studiens deltagare och andra som denna deltagare representerar (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 109).

Vi överväger att deltagare i efterhand kan uppleva sig ha blivit felciterade, missförstådda eller kritiserade genom studiens analys eller slutsatser. Vad skulle detta innebära för deltagarens psykiska hälsa, kan det leda till oro? Finns det en risk att deltagaren blir utpekad på sin arbetsplats? Kan det finnas en fara för att deltagares individualitet tolkas som representativt för en viss grupp, när så inte är fallet? Vilket skulle kunna fördjupa förutfattade meningar om hur en viss grupp "är", eller berättiga/cementera ojämlika maktrelationer mellan grupper till exempel på deltagares arbetsplatser eller i samhället.

4.7.4 Forskarens roll

Forskarens moraliska integritet och förmåga att göra etiska överväganden är avgörande för forskningens kvalitet. Att ha kunskap i och intresse för "värdefrågor, etiska riktlinjer och etiska teorier kan hjälpa forskaren att göra val där etiska och vetenskapliga intressen vägs emot varandra" (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 111).

I praktiken innebär det att forskningsresultat ska vara både representativa och korrekta, validerade och kontrollerade, samt genomskinligt genomförda. Det finns dock risk för att korrumpas både uppifrån - genom att vinkla resultat och leverera det beställaren vill ha, och nedifrån - att för starkt identifiera sig med forskningens deltagare (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 111).

Forskaren i sig är därmed en viktig komponent i processen att framställa etisk forskning. Vi tror att vår studie gynnas av att vi är två och därigenom kan hjälpas åt att göra etiska överväganden när de uppstår. Med hjälp av Kvale och Brinkmann (2014), vår handledare, att studera hur andra studenter har genomfört intervjustudier, och våra tidigare erfarenheter av kvalitativ forskning från utbildningssammanhang eftersträvar vi representativ, korrekt, validerad, kontrollerad och genomskinligt genomförd forskning.

I vårt fall är nog risken att korrumpas större i förhållande till våra deltagare än till beställaren, då dessa utgörs av bibliotekarier, en yrkesgrupp vi själva delvis redan ingår i. Hur kan det inverka på hur vi genomför intervjuerna och analyserar forskningsresultaten?

5 Resultat

I detta kapitel sammanfattas studiens empiriska resultat tematiskt. Första temat berör *det regionala samarbetet* och bibliotekariernas uppfattning om dess inverkan på de enskilda bibliotekens urval och ekonomi, samt hur man förhåller sig till gemensamma dokument och riktlinjer. Det andra temat, *svårigheter som rör inköp*, tar upp problem gällande mångspråkslitteratur, budget, abonnemang och e-böcker. Tredje temat, *användarens roll*, handlar om bibliotekariernas syn på användarens inflytande över samlingen och sin egen roll i arbetet med densamma. Kapitlet inleds med en kort presentation av våra informanter.

5.1 Presentation av informanterna

Våra informanter är alla utbildade bibliotekarier och jobbar på folkbibliotek i Norrbotten. De tre första är verksamma i något större kommuner än de följande tre. Personalantal och ansvarsområden på de olika biblioteken varierar därmed. Några av våra informanter gör allt vad gäller arbetet med samlingen, medan andra har mer specialiserade uppdrag.

Informant 1 jobbar främst med urval till inköp, men även med beståndet i övrigt såsom att ställa upp böcker, skylta, se så det är fräscht, avlägsna fula exemplar och gallra.

Informant 2 jobbar med inköp, urval och gallring över fackavdelningen. Hen har också tagit ett större grepp om sin avdelning, genomfört en medieundersökning och frigjort hyllor till andra målgrupper genom att ta bort litteratur som slutat cirkulera.

Informant 3 är inköpsansvarig och leder arbetet med medieplanering. Hen är även ämnesansvarig för skönlitteratur, historia, litteraturvetenskap, konst.

Informant 4 är på sitt bibliotek ansvarig för vuxenlitteraturen. Detta innebär att hen på sitt ansvarsområde deltar i beståndsutvecklingens alla uppgifter. Köper in, gallrar, lägger in i katalogen o.s.v.

Informant 5 är också delaktig i alla moment; inköp, katalogisering och gallring. Hens bibliotek har delat upp ansvarsområden beroende på personalens bakgrund och intressen, och informant 5 har alltid fått sköta inköp av medicin då hen tidigare jobbat inom vården.

Informant 6 ansvarar främst för facklitteratur och talböcker, men deltar även i andra moment som rör samlingen i sin helhet, såsom gallring och inköpsmöten.

5.2 Det regionala samarbetet

Bibblo är namnet på det regionala samarbete som innefattar Norrbottens alla kommuner. Detta innebär att låntagarna kan ta del av det totala beståndet. Enligt informant 5 är det ungefär 1,4 miljoner titlar. Varje vecka, efter låntagarreservationer, skickas material kors och tvärs genom länet. Informant 1 påtalar att man av besökare varje dag får höra vilken bra service detta är. Alla våra intervjupersoner tar återkommande upp det regionala samarbetet och dess påverkan på bibliotekens beståndsutveckling.

Samarbetet innebär, enligt informant 5, en minskad press på att täcka in alla områden. Hen menar att det tidigare var det så att de själva kände att de behövde köpa det mesta, men att man nu kan förlita sig på att boken finns någonstans i länet.

Vi beaktar ju alla inköpsförslag, och det som är så bra då, om vi tycker att vi inte har budget kanske, då kan vi säga; tyvärr vi kan inte, men den finns i Boden. Då kan vi ju låna in den. (Informant 5, 2018)

Informant 6 nämner samarbetets fördelar i frågan om smalare eller ”finare” litteratur och menar att man kan vara ”mindre högaktningfull” och köpa in sådant i mindre omfattning, då det ofta finns något exemplar i den gemensamma samlingen.

Informant 3 pratar om ”godtycklighet” när det handlar om inköp och att det inte finns några klara rätt eller fel i frågan om man ska köpa in en viss bok men inte en annan. Hen undrar var man ska dra gränsen.

Tidigare kunde man styra över kvaliteten på böckerna i sin samling, men nu är det svårare. Det går inte som förr att neka till inköp på grund av kvalitetsskäl (Informant 4, 2018). Så snart något annat bibliotek köper in en bok hamnar den i den gemensamma samlingen och användare kan ställa sig i kö.

Kvalitet kan vara litterär kvalitet, men även litteratur med tveksamt innehåll benämns i intervjuerna som ”dålig kvalitet”. Flera nämner Sanandajis *Massutmaning* som exempel i frågan om vilka dilemman som kan uppstå.

Först fick vi en reservation och då fanns den ju redan i länet inköpt, så då tänkte jag att nämen då får dom stå och köa på den boken då, men sen fick vi flera reservationer, och då var det ju det där att, ja då ska man ju köpa den, så någon annan har redan tagit det beslutet att den ska finnas. (Informant 4, 2018)

Informant 4 kan dock också se fördelar i att inte själv behöva ta ställning i frågor om inköp av tveksamt material;

Samtidigt slipper man ju ta det beslutet, det kan man ju också se det som att, då har ju någon annan redan tagit det beslutet, så slapp man ta ett obekvämt beslut. Så att det där är ju både och, och det är ju svårt med vissa böcker. (Informant 4, 2018)

Att biblioteken skiljer sig åt, har olika inriktning, kan på några områden leda till problem. Inköp av studentlitteratur är ett sådant. Informant 3 tar upp att vissa bibliotek exempelvis vara integrerade med skolor och erhålla särskilda medel för att bygga sådana samlingar, medan andra inte har samma resurser.

Så ställer sig våra låntagare på kö och då tycker de biblioteken att vi behöver köpa in egna exemplar. För det är så samarbetet ser ut, vi kan inte ställa hur många av våra låntagare i kö på andras böcker utan ska då köpa in egna exemplar. (Informant 3, 2018)

5.2.1 Gemensamma riktlinjer och dokument

Bibliotekarierna förhåller sig i mer eller mindre utsträckning uttalat till olika dokument som bibliotekslag, biblioteksmanifest och policydokument när det gäller

beståndsutveckling. Det vanligaste förhållningssättet är att nämna de dokument som man behöver förhålla sig till i förbifarten; ”vi har ju en biblioteksplan, det har vi ju och så finns ju bibliotekslagen också där man pratar om prioriterade grupper och det här” (Informant 4, 2018) eller ”det finns ju dels en bibliotekslag och så har vi ju en sån här inköspolicy från Norrbottens län” (Informant 6, 2018).

Informant 1 och Informant 3 får representera studiens ytterligheter: att inte nämna dokument alls och att hänvisa till dokument väldigt frekvent. Informant 1 nämner inga dokument överhuvudtaget, även om denna bibliotekarie, samtalen igenom, talar om sin idealbild för bibliotek och hur hen och andra bibliotekarier agerar och resonerar i förhållande till denna. Exempelvis när det gäller dennes önskan om att ha en allsidig samling eller att kvalitetsbegreppet håller på att omförhandlas. Medan Informant 3 berättar att de behöver rätta sig efter två olika mediepolicyer - bibliotekets egna och regionens gemensamma, samt bibliotekslagen och vad som står i olika biblioteksmanifest.

Intervjuperson 3 menar att dokument, och att arbeta i linje med dessa, är en förutsättning för att ha överblick, och en garant för att biblioteket ska nå de mål man satt upp; ett allsidigt bestånd med något till alla, nå prioriterade grupper, ta emot enskilda användares önskemål och samtidigt upprätthålla en balans i samlingen. Ytterligare ett förhållningssätt är att dokumenten är någonting man förhåller sig till i lägen av osäkerhet. Till exempel inför vår intervju.

Jag tittade igenom där, det är i princip samma sak som står i den där mediepolicyen som det står i bibliotekslagen. Att det ska vara demokratiska samhällets utveckling, kunskapsförmedling, fri åsiktsbildning och så vidare. Att man ska främja litteraturens ställning och verka för kulturens spridning. (Informant 6, 2018)

Dokument kan också vara något bibliotekarierna vänder sig till i lägen där man går utanför det mest vardagliga. Exempelvis om man önskar en bättre överblick över beståndet - om det ska göras en medieplan eller stora delar av biblioteket ska gallras (Informant 4), eller då man uppfattat urvalsarbete som särskilt problematiskt som när någon användare efterfrågat rasistiskt material (Informant 3, 2018).

Inom det regionala samarbetet tycks biblioteken ha olika policyer när det gäller inköp. Ett bibliotek kan exempelvis besluta sig för att, på grund av kvalitetsskäl, avstå från att köpa in en bok, och därefter ändå återfinna den i samlingen eftersom något annat bibliotek resonerat annorlunda. Blir det sedan kö på denna bok, är man trots tidigare beslut, tvungen att köpa in egna exemplar (Informant 4, 2018).

Tidsåtgången när man ska komma överens är något som nämns av informant 1, denne menar att det är många viljor och väldigt olika typer av kommuner. Små kommuner, stora kommuner. Olika förutsättningar och olika medieanslag. Samma person nämner e-böcker som ett väldigt bra exempel på vilka svårigheter man ställs inför när man måste komma överens. ”Även om vi har ett bra medieanslag så kan vi ändå bli påverkade av att andra har sämre” (Informant 1, 2018).

5.3 Svårigheter som rör inköp

Inom förra temat berördes riktlinjer och dokument. Bibliotekslag, mediepolicy och biblioteksplaner nämndes av våra informanter som vad man utgår ifrån, bland annat för att uppnå de mål som finns för verksamheten, garantera ett allsidigt bestånd och nå ut till prioriterade grupper. Ifråga om inköp noterade vi att våra informanter upplevde flertalet problem. Att dokumentens riktlinjer inte helt och hållet är i harmoni med det praktiska arbetet. Vi kommer här att ta upp några områden där våra informanter anser att det finns brister.

5.3.1 Mångspråk

Biblioteken ska enligt Bibliotekslagen (SFS, 2013:801), §5, ägna särskild uppmärksamhet åt vissa prioriterade grupper. Personer som har annat modersmål än svenska är en av dem. Detta innebär bland annat att biblioteken ska kunna erbjuda litteratur på olika språk. I vår undersökning ställde vi frågor runt bibliotekariernas upplevelser av arbetet med mångspråklitteraturen.

Flera av våra intervjupersoner nämner främst språkförståelsen som ett problem. Informant 6 tycker att det är svårt att orientera sig när det handlar om ”ett alfabet och ett språk man inte behärskar”. Informant 3 menar att man känner sig beroende av BTJ, att det är ett av få ställen där man kan få en beskrivning. När man själv inte kan språket så vet man helt enkelt inte vad man köper. Informant 2 berättar att de trott sig köpa in en bok på ett visst språk ”[m]en så kommer en låntagare och säger att det här är nog snarare kurdiska” (Informant 2, 2018).

Informant 4 säger; ”Jag har också köpt från Adlibris, så man helst vet; är det liksom en roman, är det en biografi, är det en deckare, är det en diktsamling? Liksom finns det någonting? Så man har nåt hum.”

Ett sätt är att använda sig av abonnemang, men språkgrupper varierar och det kan vara svårt att hålla en lämplig nivå av material på ett visst språk. En av intervjupersonerna menar dock att ”BTJ har ändrat det lite, med blandade språk som kommer” (Informant 1, 2018). Hen tillägger att man valt bort abonnemang på mångspråkstitlar på grund av att man ofta fick sådant man redan har i samlingen, och att de olika paketen, *small*, *medium* och *large*, inte var så bra anpassade till bibliotekens storlek. ”Vi som är ett relativt stort bibliotek tog väl kanske large ibland och då kom det väldigt mycket. Det gick vi ifrån. Den lilla tid vi sparar på att göra urvalet, det kändes inte värt det” (Informant 1, 2018).

Fördelen med abonnemang beskrivs av Informant 1 som att det ändå är ganska skönt när någon annan bestämmer, skönt att luta sig tillbaka, att släppa kontrollen. Att välja själv är dock enligt Informant 3 bättre, då kan man lättare komplettera och anpassa. Informant 2 nämner i frågan om abonnemang tjänsten Pressreader ”Det är tidskrifter från hela världen, så det är ju super”. Dessa kan användarna ladda ner och läsa under en viss tid.

Vid införskaffandet av mångspråklitteratur kan man också stöta på andra problem, berättar informant 1. Vill man exempelvis handla direkt från utländska bokhandlare uppstår administrativa problem, och det hela kan stranda vid att det inte går att fakturera. ”Vi har en bibliotekarie som talar ett annat språk och har haft möjliga

kanaler att beställa in till det språket, men det går inte för att vi saknar ett kontokort” (Informant 1, 2018). Hen menar att några i personalen löst problemet genom att köpa in på privata kontokort, men tillägger att detta ska man inte behöva göra.

Informant 4 påtalar att ”det är svårt för ett litet bibliotek med begränsade resurser att kunna liksom erbjuda något brett urval av böcker på olika språk. Man kan ju bara köpa några stycken kanske varje år” (Informant 4, 2018).

Tillgången till böcker på andra språk är begränsad, de är svåra att hitta och dessutom dyra i inköp. Ungefär det dubbla mot vad en svensk bok kostar (Informant 4, 2018). Hen säger att det dessutom sällan är någon från målgruppen som efterfrågar något annat än körkortsboken på exempelvis persiska, arabiska eller somaliska, alternativt en bok om att lära sig svenska. Informant 4 pratar också om att begränsningar införts kring internationella bibliotekets depositioner. Tidigare kunde man be om en deposition på exempelvis femtio arabiska titlar och behålla dem i några månader. Nu ska man själv köpa in de större språken och depositioner erbjuds endast av de mindre språken.

5.3.2 Budget

Budgeten är vad man först och främst måste ta hänsyn till i inköpsfrågor anser informant 6; ”Den sätter ju ett tak hur mycket vi har att handla för så klart.”

Informant 3 menar att budgeten är ”jättestyrande i perioder när man har lite pengar [...] när det är sparkrav till exempel, så blir det ju väldigt hårt med valen kan man väl säga.” Hen menar att det då kan hända att man nekar användare som kommer med inköpsförslag. ”Då blir svaret att nej, vi kan inte köpa in på grund av ekonomin.”

Informant 1 anser att om en bok är väldigt dyr måste man fundera över hur stort allmänintresset är. ”Kanske att man hade valt att inte köpa den då, jag spekulerar, jag vet inte om det verkligen har hänt. Den kategorin finns, att tacka nej på grund av ekonomi.” Varken informant 1 eller informant 2 upplever dock pengarna som ett problem. Informant 1 påpekar ändå att vissa specifika konton kan vara svårare att beräkna. Hen tar e-böckerna som ett exempel, och menar att det är svårt att budgetera för e-böcker.

Vissa år spräcker det alla ramar och konton, skjuter i höjden. Andra år har det funnits kvar pengar. Det där beror framför allt på hur många lån varje person får göra varje månad. Vi har haft lite olika, nu har vi tre. (Informant 1, 2018)

5.3.3 E-böcker och abonnemang

På frågan om vilka andra abonnemang som är aktuella säger informant 4; ”Vi ska nog börja ha finsk litteratur på sådant här, BTJ erbjuder ju att man kan få abonnera och så väljer dom ut för en viss summa pengar varje år, så det ska vi nog göra med finska böcker.” Hens kommun är ett så kallat ansvarsområde för finska och meänkieli och har därför fått extrapengar för att kunna köpa in böcker. Just inom dessa områden har man därför ett ganska brett urval (Informant 4, 2018).

I övrigt handlar det enligt våra intervjupersoner främst om e-böcker, ett abonnemang som är gemensamt för hela länet. Vad som ska finnas och inte finnas bland e-böckerna väljs ut av en e-boksgrupp på länsnivå. En av intervjupersonerna

vittnar om att man tidigare, innan e-boksgruppen började göra urval, hade stora problem med företaget e-lib.

Det var mycket skit som kom med, och i dåliga former. Till exempel Jonas Karlssons novellsamling var uppdelad novell för novell. Så då fick man liksom köpa del för del istället för att få tillgång till hela boken. (Informant 2, 2018)

Av kostnadsskäl är nedladdningen av e-böcker begränsad till tre böcker per låntagare och månad. Informant 6 berättar att det fungerar hyggligt. Att det ibland förekommer att man vill låna fler, men att låntagarna ändå har ganska bra förståelse för att det är så pass stor kostnad för biblioteket. Informant 4 lyfter ett dilemma hen tror kommer att bli än mer aktuellt i framtiden.

Hur mycket ska vi lägga på e-böcker och hur mycket lägger vi på pappersböcker? För ju mer dom laddar ner desto mindre pengar får vi ju att köpa pappersböcker för. Och hur mycket pengar ska man då lägga på dom olika medierna? (Informant 4, 2018)

5.4 Användarens roll

Inom detta tema kommer vi att sammanfatta våra informanternas resonemang runt användarens inflytande över samlingens sammansättning, vilket också leder vidare till tankegångar om bibliotekariens uppgift och ansvar i arbetet med densamma. Temat är uppdelat i två delar; *användarinitierat inköp* med resonemang om bland annat kontroversiell litteratur och att upprätthålla samlingens balans. *Användarorienterat urval* berör frågor som allsidighet och kvalitet och om samlingsbyggande utifrån vad bibliotekarien tror att användaren vill ha.

5.4.1 Användarinitierat inköp

Användarinitierat inköp är medieinköp som baserats på användares uttryckliga önskemål, som till exempel när användare lämnar inköpsförslag.

Majoriteten av bibliotekarierna i vår studie har lång erfarenhet av biblioteksarbete, flera av dem har jobbat mer än trettio år inom verksamheten. En av dem berättar att biblioteken blivit mycket mer generösa i att bemöta användares önskemål. Det har blivit ett öppnare klimat. Hen tar ett exempel från sin första tid som bibliotekarie, för 34 år sedan. ”Tänk när jag började, då fick man absolut inte ha Enid Blytons böcker, *Fem-böckerna*, dom var förbjudna då” (Informant 5, 2018).

Personerna i vår studie uttrycker samma sak; att användarna ska ha ett stort inflytande över samlingen. Att de ska känna att det är deras bibliotek. Informant 2 menar att säger man nej till någon titel handlar det i så fall om någon väldigt dyr eller smal bok. Det kan också röra sig om studentlitteratur, vilken kan vara väldigt dyr, och då händer det att man nekar, alternativt hänvisar till universitetsbiblioteket i Luleå. En smal genre som man redan har närbesläktade böcker inom kan vara ett annat skäl till att säga nej. Informant 2 berättar om ett tillfälle när en låntagare önskade en bok om akrylmåleri där man använde vatten på ett visst sätt;

Låntagaren blev inte nöjd när jag sa att det inte var så troligt att boken skulle köpas in då det redan fanns böcker inom akrylmåleri och boken låntagaren

ville ha var dyr, men personen argumenterade väl för sin sak. Det måste man respektera. (Informant 2, 2018)

Informant 1 tar ett inköpsförslag på en bok om att syra grönsaker, och menar att har man redan fem olika på samma ämne i samlingen kan man säga nej. Att köpa in alla kokböcker som släpps är omöjligt.

Sagan om Isfolket är en serie av böcker som flera av våra intervjupersoner nämner. Den har historiskt klassats som skräplitteratur och något som biblioteken av kvalitetsskäl inte köpte in. Informant 1 tar upp denna serie i frågan om att neka till inköp på grund av ekonomiska skäl. ”Det kanske vi gör när det gäller nån riktigt lång serie. Isfolket, den här jättelånga. Då kan vi säga att nej den köper vi inte. Då kan vi använda ekonomi som argument” (Informant 1, 2018).

Trots att alla i vår studie är överens om att användaren ska ha ett stort inflytande över samlingens utseende är man också enade om att bibliotekarien måste ha det övergripande ansvaret och se till att det finns en bredd. Informant 3 resonerar som så att om användarna får för stort inflytande finns det en risk för att det blir ”snett”, till exempel om bara en viss användargrupp, eller en viss person som är intresserad av ett speciellt område, lämnar inköpsförslag. Likadant när det gäller kontroversiella titlar. Informant 4 menar att ”[b]lir det fritt fram så tappar man ju kanske helt greppet om vad vi ska ha i biblioteket.” Hen tar därefter ett exempel på när en användare önskade en viss deckarförfattares alla böcker, en stor mängd titlar, och dessutom ville ha dem på engelska. ”Det hade ju inte varit försvarbart att lägga så mycket av budgeten på hans önskemål” (Informant 4, 2018).

Att vissa avdelningar svälter medan andra övergöds, alltså att samlingen blir mindre allsidig och mer obalanserad, kan vara en effekt av användarinitierade inköp. Det verkar dock även handla om att bibliotekarierna köper vad man tror att användarna vill ha, en företeelse vi kommer att ta upp under rubriken Användarorienterat urval. I frågan om samlingens balans säger informant 6; ”Om du ser här ute, så är det nästan så att det är lika mycket deckare och thrillers som det är annan litteratur.”

5.4.1.1 *Kontroversiellt material*

Av diskussionen i media att döma, är frågan om enskilda titlar och kontroversiellt material på biblioteket stor. Våra intervjupersoner svarade enhälligt att dessa frågor inte ofta dyker upp på biblioteket. Men att de alla funderat, reflekterat och i verksamheten agerat i förhållande till frågor som rör ”vad en bok egentligen får innehålla”, om än på olika sätt. Informant 4 påtalar hur svårt det är med vissa böcker, att förhålla sig till policy och bibliotekslag och samtidigt undvika att censurera. Att det inte finns det några klara rätt eller fel, utan att en bedömning måste göras för varje titel.

Vi ska tillhandahålla information, vi ska vara neutrala, vi ska inte göra någon bedömning, men samtidigt så ska vi ju främja demokrati och mångfald och så vidare. Jo, det kan verkligen vara ett dilemma ibland. Var drar man gränsen? (Informant 4, 2018)

Informant 3 är mer säker på hur detta ska hanteras och menar att lagstiftningen får sätta gränsen för vad man köper in och att man försöker säga ja snarare än nej. Hen är medveten om att man inom länet resonerar på olika sätt i frågan, men att det egentligen finns en gemensam policy angående hur man ska agera.

Vissa menar att vissa medier kanske inte har demokratiska värderingar, vilket kanske är emot hela bibliotekets syfte. Men vi tycker att man kan köpa in, så att man kan skapa sin egen uppfattning. Annars kan det bli lite såhär censuraktigt. (Informant 3, 2018)

Hen menar att man däremot kan påpeka felaktigheter i böckerna eller att något är inaktuellt. Detta stärks av informant 2 som berättar om ett fall där ett bibliotek vägrat köpa och fjärrlåna in en bok vars innehåll uppfattades som främlingsfientligt, osakligt och inte sanningsenligt. Här argumenterade man för att den var rasistisk och stred mot bibliotekslagen och regeringsformen. Trots tunga argument fick de på fingrarna av Justitieombudsmannen (JO), som menade att om biblioteket vanligtvis köper in det användarna vill ha så kan man inte plötsligt argumentera för att visst material inte hör hemma där på grund av egna värderingar. Detta strider mot åsiktsfriheten. Är boken däremot, ur kvalitetssynpunkt undermålig, till exempel med faktafel, är det okej; ”Man får tycka vad som helst om värderingarna som kommer fram i boken, men ska man argumentera emot så är det kvalitetsbegreppet som gäller annars får man smäll på fingrarna” (Informant 2, 2018).

Återkommande i våra intervjuer är exemplen *Massutmaning* samt böckerna av Julia Caesar, vars innehåll kan uppfattas som obehagligt och rasistiskt. På flera av biblioteken har personalen förebyggande diskuterat hur de ska agera ifall ett inköpsförslag skulle dyka upp. I vissa fall köper man, men finns boken redan i länet kan man, som tidigare nämnts, låna in den. Informant 1 menar att det är viktigt att man har på fötterna och kan svara på varför man tagit ett visst beslut.

Informant 6 säger att man helst undviker inköp av kontroversiell litteratur, men att om man ändå, exempelvis på grund av användares efterfrågan, gjort ett inköp ser man till att bli kvitt boken så snart som möjligt. ”Då har man väl försökt gallra den så fort intresset har svalnat” (Informant 6, 2018).

I massmedia har det förekommit diskussioner runt barnlitteratur. *Pippi Långstrump i Söderhavet*, *Tintin i Kongo* och böcker med barnbokskaraktären Lilla Hjärtat är några av de verk där det i text eller bild finns beskrivningar som många anser vara förlegade och rasistiska. Intervjupersonerna har på olika sätt påverkats av debatten och av att användare kommit med åsikter. Informant 5 menar dock att detta inte alls är något stort problem på deras bibliotek. De har inte fått några synpunkter från sina låntagare och böckerna står kvar i hyllan. ”Alltså litteraturen är ju en sak, sen har tiderna förändrats va” (Informant 5, 2018). Vissa diskussioner kan få oerhörda proportioner, så att det slutar handla om ämnet, tycker informant 2. Hen berättar sedan hur biblioteket gått tillväga med nämnda barnböcker.

Att Pippis pappa var negerkung det var en del av den tidsandan. Men idag vill vi inte sprida sådana bilder eller föreställningar. Lilla hjärtat finns kvar i vår samling, men de böcker där den karaktären finns med är undanplockade, så att

barn inte ska råka springa på den. Om föräldrar vill läsa om Lilla hjärtat med sina barn så finns de att låna. (Informant 2, 2018)

I fallet med Lilla Hjärtat blossade en hätsk diskussion upp på facebooksidan tillhörande det bibliotek där en av informanterna jobbar, och trots att det inte kändes bra att föra debatten där så kände man sig tvungna att svara. Diskussionen dog dock slutligen ut av sig själv.

Ibland kan böcker hamna hos fel målgrupp, vilket kan bero på att de befinner sig i gränslandet mellan två avdelningar. Detta kan vara känsligt när det gäller barn. Informant 1 berättar om ett fall då en förälder kom till biblioteket och var upprörd över att tioåringen därhemma lånat en bok om en fjortonårig pojke som spelar fotboll. Förutom detta var pojken på väg in i puberteten och tänkte mycket på sex. Föräldern ansåg detta vara opassande för en tioåring. Enligt informant 1 händer det ibland att man med enskilda föräldrar får diskutera denna typ av frågor.

5.4.2 Användarorienterat urval

Med användarorienterat urval menas det medieurval som bibliotekarierna utför utan att detta har initierats av användarna. Det kan handa om urval för att en viss del av samlingen är för liten, för att man genom samlingens innehåll vill nå särskilda användargrupper eller urval baserat på material som man vet brukar cirkulera etc.

5.4.2.1 Övergripande grepp om samlingen

Som diskuterades ovan uttrycker samtliga informanter att det är bibliotekariernas ansvar att upprätthålla balansen i samlingen. Beståndet ska vara brett, med lite av varje, både sådant som människor efterfrågar och ämnen som man inte än "vet att man vill veta något om" (Informant 2, 2018). Det ska vara både nytt och gammalt. Det viktigaste enligt samtliga av våra intervjupersoner är att medierna rör på sig, att de cirkulerar.

En av dem reflekterar över att man köper in det man tror ska efterfrågas, medan den smalare litteraturen mer blir på inköpsförslag (Informant 2, 2018). Har man jobbat länge vet man vad som lånas (Informant 3, 2018). Vad gäller facklitteraturen har vissa avdelningar stor utgivning och då gäller det att ha koll på samlingen och se vad som behöver kompletteras. "Ja man behöver få till balansen och inte ryckas med. Tänka på att det ska finnas någonting för alla. Det är ju vårt uppdrag. Det ska passa på ett folkbibliotek, det är inget specialiserat bibliotek" (Informant 3, 2018). Av skönlitteratur till vuxna köper man in allt man tror ska efterfrågas. Informant 4 berättar att man på sitt bibliotek har policyn att köpa in flera exemplar av populära böcker.

Så om det kommer en ny bok av Läckberg då kanske vi köper två, tre, kanske till och med fyra exemplar för att det inte ska bli så lång kö, men det innebär ju då att vi inte kan köpa så mycket av den smala litteraturen, utan då ska vi låna in det. (Informant 4, 2018)

Att materialet man köper in ska bli efterfrågat är av största vikt för biblioteken. Därutöver tar man också hänsyn till lokalsamhället och vad som kan vara av intresse. Det kan exempelvis handla om litteratur skriven av en lokal författare eller

litteratur som rör en aktivitet som är populär på den plats där biblioteket är beläget. Informant 6 pratar om att man bör ha en viss kännedom om vilket användarunderlag som finns i samhället. Att befolkningsammansättningen påverkar samlingens utseende.

5.4.2.2 *Allsidighet och kvalitet*

Att beståndet ska vara allsidigt framstår på ytan som en oproblematiserad uppfattning där det råder konsensus. Alla bibliotekarier som intervjuats argumenterar för att ett allsidigt bestånd är en självklar del i bibliotekets uppdrag och någonting som gynnar användarna. Vad vill bibliotekarier uppnå med en allsidig samling? Vad lägger man i begreppet allsidighet? Med ett allsidigt bestånd vill de intervjuade bibliotekarierna uppnå en rad olika saker. Samtliga informanter är överens om att det ska finnas något till alla, passa bibliotekens olika målgrupper och att medierna ska röra på sig - det som köps in ska också lånas ut. Informant 1, 2, 3 och 6 menar att medierna ska passa på ett folkbibliotek - att det i regel ska finnas ett allmänintresse. Informant 3 anser att bibliotekarien behöver ta hänsyn till den avdelning som medierna är en del av.

Trots att bara i förbifarten nämnt frågan om kvalitet är det ett begrepp som samtliga av de vi intervjuat lyfter. Kvalitet dyker upp i de mest spridda sammanhang i våra intervjuer; i vad de har att förhålla sig till i det stora hela, hur bibliotekarien resonerar vid urval, konsekvenser av det regionala samarbetet, dilemman som bibliotekarien ställts inför, hur man ser på abonnemang, svårigheter vid inköp av mångspråkiga medier, i förhållande till olika målgrupper och i hur man ser på sin profession. Frågan om vad kvalitet är besvaras på en rad olika sätt. Samma kvalitetskriterier verkar inte gälla olika former av litteratur, tex. facklitteratur och skönlitteratur, eller litteratur riktad till olika grupper som vuxna eller barn. En av bibliotekarierna säger såhär:

Kvalitetsbegreppet verkar vara på väg tillbaka igen, det är till och med åter i bibliotekslagen. Men man vet inte riktigt vad det betyder nu. Förut var det mer hierarkiskt, där en auktoritet uttalade sig om vad som var kvalitet. Men vad är det nu? När till exempel låntagarna har fått mer att säga till om vid inköp?
(Informant 2)

Informant 2, som tog ett exempel där ett bibliotek i södra Sverige nekat inköp och fjärrlån av en bok med kontroversiellt innehåll säger; "Det här exemplet har fått mig att reflektera över kvalitetsbegreppet och vad det egentligen innebär idag" (Informant 2, 2018).

Även andra bibliotekarier argumenterar för att kvalitetsbegreppet håller på att förändras. "När det gäller skönlitteraturen är det upp till användarna att bestämma kvalitet och smak. För fack ska det ju vara relevant fakta ...", säger informant 1 och argumenterar vidare;

Det är inte vi som bestämmer kvalitén. Kommer någon och frågar så vill dom ha den här titeln, då är det kvalitet för dom. Där tror jag att det har skett en värdeförskjutning, bland alla. Man kan ibland se någon ibland som rynkar lite

på näsan. Men även här, man låter den som vill ha boken bestämma.
(Informant 1, 2018)

Informant 1, 2 och 6 framhäver material som rör länet och hembygden. Vad allsidighet innebär är bibliotekarierna inte ense om, varken i jämförelse med varandra eller ibland ens med sig själva. Allsidighet tål alltså att diskuteras. Framför allt relationen mellan breda och smala samt nya och gamla medier. En bred samling upplevs av informanterna som att ge användarna det dom vill ha och efterfrågar. Informant 1 är tydlig med att användarna borde ha ännu mer att säga till om, att bibliotekarierna lägger sig i för mycket pet-detalj när det kommer till urval. I samma stil uttrycker sig en av de andra bibliotekarierna:

Jag tycker att användaren ska ha stort inflytande, och vara delaktiga och aktiva och känna [...] att det är deras bibliotek. Eller dom som kommer och gör skolarbeten eller... ja någonting, då ska det ju finnas dom fakta dom frågar efter just då, alltså vi ska ju täcka upp alla områden, både underhållning, kunskap, alltså allt. (Informant 5, 2018)

Sedan finns uppfattningen att användarna redan styr urvalet på flera vis; dels genom att göra inköpsförslag eller genom att låna eller inte låna de medier som finns i samlingen. Bibliotekarien lär sig också efter ett tag vad för slags material som cirkulerar, och anpassar sitt urval efter det (Informant 3).

En bred samling kan också uppfattas som någonting bibliotekarien uppnår genom att ta hänsyn till behov hos olika användargrupper (Informant 1, 2, 3, 4 och 6). Att säkerställa att det finns någonting för alla, även för de grupper som inte i så stor utsträckning gör inköpsförslag - som barn eller de med annan språkbakgrund (Informant 1, 3 och 4). Att ha delar av samlingen ordnad tematiskt kan vara ett sätt att visa de prioriterade grupperna att man ser dem (Informant 2).

Det är också viktigt att bibliotekets olika avdelningar tas i beaktande, att bibliotekarien inte dras med när utgivningen är stor inom vissa ämnen och till vissa avdelningar (Informant 2 och 3). Och se till att materialet passar på ett folkbibliotek - även om det ibland är svårt i relation till de elever och studenter som söker sig till folkbiblioteket (Informant 1, 2, 3 och 6).

Det smala är ibland alldeles lagom och ibland alldeles för intresserat. Bibliotekariers val av smal litteratur kan uppfattas som viktigt att komplettera samlingen med, för att användaren ska kunna hitta något ”den ännu inte visste om att den ville veta” (Informant 2). En produkt av att bibliotekarien varit noggrann i omvärldsbevakningen. Eller kanske också visa på att ett för specialiserat intresse hos vissa bibliotekarier kan ge utslag i samlingen (Informant 1).

Det smala kan ses som någonting intresserade och pålästa användare efterfrågar, då menar våra informanter att det smala är bra. Men ibland blir det en bok för mycket om syrade grönsaker, änglaterapi, eller akvarellmålning, vilket tenderar att ge obalans i samlingen (Informant 1, 2 och 6). Den mest vanliga avvägningen verkar gälla studenter och elever vars studielitteratur ibland anses som allmänintresse, andra gånger för nischat (Informant 1, 2, 3,). Informant 3 upplever avvägningen i dagsläget som godtycklig.

5.4.2.3 *Gallring*

Frågan om aktualitet och vikten av att gallra diskuteras av flera bibliotekarier. Här finns en påtaglig skillnad i synsätt. Några framhåller att det är viktigt att biblioteket tillhandahåller aktuell information. Som till exempel i lag- och svampböcker, där det ändras mycket (Informant 4). Eller där den tekniska utvecklingen påverkat hur människor tar till sig information och kunskap inom vissa ämnesområden. ”Att byta fönster lär man sig inte via en bok, utan då tar man kanske hjälp av olika forum på nätet eller Youtube” (Informant 2, 2018). Medan informant 1 betraktar aktualitet som huruvida medier cirkulerar och betonar vikten av att dagsländor vars popularitet tagit slut gallras bort. Informant 2 funderar djupare över dynamiken mellan nytt och gammalt än de andra.

Det ska finnas nytt men också äldre material som fortfarande är relevant, sådant som är aktuellt över tid [...] allt ska inte heller vara nytt. Det kan vara bra att ha titlar som det är svårt för låntagarna att hitta på andra ställen, böcker eller filmer som man inte kan få tag på (Informant 2, 2018).

Denna bibliotekarie frågar sig hur man gör med material om hembygd som ska sparas, när biblioteket inte hängtt med i den tekniska utvecklingen och varken har tekniska lösningar eller resurser för att till exempel digitalisera dessa delar av beståndet (Informant 2). Vilket är en frågeställning som kan kontrasteras med dess motsats; ”Jag tror aldrig att vi har hamnat i det läget att någonting som borde ha sparats har gallrats. Vad skulle det vara? Kanske forskningsskäl, men det ansvaret har inte vi” (Informant 1, 2018).

6 Analys

Denna uppsats avser att besvara hur beståndsutveckling som genomförs i ett förändrat medielandskap inverkar på bibliotekariers professionsidentitet. I studiens analys används de sociokulturella begreppen verktyg, mediering, verksamhet och social praktik tillsammans med tidigare forskning om beståndsutveckling och profession för att strukturera och tolka studiens resultat.

6.1 Bibliotekariers användande av sociokulturella verktyg

Enligt ett sociokulturellt synsätt är det med hjälp av olika verktyg som människan medverkar i sociala praktiker, iakttar och agerar i världen, löser problem, skapar ny kunskap, tar sig förbi sina biologiska tillkortakommanden och hanterar uppkomna situationer (Säljö, 2014, s. 18–23, 76). I detta perspektiv är människans användning av verktyg helt central.

Enligt studiens resultat använder sig bibliotekarier på folkbibliotek av en arsenal olika verktyg i beståndsutvecklings syfte. Några exempel är datorn, den interna katalogen över beståndet, BTJ:s sambindningslista, Adlibris hemsida, böckerna i hyllan, e-böcker, muntlig och skriftlig kommunikation, listor över nyckeltal, tv-programmet Gokväll, inkorgen där användares inköpsförslag hamnar, bibblo.se etc.

Då Säljö lägger större vikt vid verktygs medierade funktion kommer vi här i korthet, för att ge läsaren en introduktion till begreppet, resonera lite kring bibliotekariers användning av och förhållningssätt till verktyg vid beståndsutveckling genomförd i ett förändrat medielandskap. För att sedan i analysens nästa del gå djupare in på verktygs medierade funktion.

6.1.1 Användande av verktyg som abonnemang, mångspråkig litteratur och e-böcker

Syftet med att använda olika sociokulturella verktyg inom ramarna för verksamheter som folkbiblioteket är många. Det kan handla om bibliotekariens försök att lösa problem eller försöka ta sig förbi sina biologiska tillkortakommanden för att nämna några (Säljö, 2014, s. 18–23, 76). När det handlar om att bygga upp mångspråkiga samlingar till biblioteksanvändare som talar andra språk än svenska, eller att förse de användare som föredrar e-medier med detta, har bibliotekarier bland annat testat att använda olika abonnemang.

Våra informanter vittnar om att abonnemang i verkligheten är ganska trubbiga och problematiska verktyg. De kräver aktiv inblandning från bibliotekarier för att kunna bidra till skapandet av samlingar som innehåller mångspråkiga medier och e-medier. Till exempel att bibliotekarier fortsätter göra urval av litteratur, trots att användande av abonnemang skulle sköta just detta.

När det gäller e-böckerna berättar Informant 1, 2 och 3 att det numera är en urvalsgrupp på länsnivå som går igenom e-bokspaketet från E-lib för att hantera abonnemangets brister. ”Det var mycket skit som kom med [...] Till exempel Jonas Karlssons novellsamling var uppdelad novell för novell. Så då fick man liksom köpa del för del istället för att få tillgång till hela boken” (Informant 2, 2018). Det här är ett bra exempel på Säljöns resonemang kring ett verktygs två sidor.

Enligt Säljö innehåller verktyg, i det här fallet Jonas Karlssons novellsamling, både en fysisk som en språklig eller intellektuell sida (Säljö, 2014, s. 22–23; 2013, s. 28). Då novellsamlingen ändrade form från att vara en tryckt bok till att bli en e-bok, förändrade E-lib även andra delar av novellsamlingen. Från att ha varit en sammanhängande berättelse blev den en berättelse i olika delar - både fysiskt och innehållsmässigt. För att låntagarna skulle få ta del av hela den innehållsmässiga berättelsen behövde biblioteket köpa in varje del för sig, vilket upprörde många bibliotekarier då det bland annat blev dyrare för biblioteken. Det här är ett exempel som tjuvstartar på Säljös resonemang om mediering, vilket kommer i analysens nästa del.

Just språkförståelsen upplevs vara det största problemet vid förvärv av mångspråkiga medier av våra informanter. Informant 6 nämner att det är svårt att orientera sig när man inte behärskar varken språket eller alfabetet och Informant 2 säger att det lätt blir fel, man kan tro sig ha köpt in en bok på ett visst språk men så berättar låntagaren att ”det är nog snarare kurdiska”. Att det är vårt tal-, skrift och teckenspråk som i det här fallet är problemet - våra viktigaste intellektuella verktyg (Säljö, 2014, s. 22–23), gör behovet av verktyg som förmår hjälpa oss ur våra biologiska tillkortakommanden – till exempel att vi i regel inte behärskar så många språk, så mycket större.

Men för mångspråkiga medier är inte heller vissa bibliotekarier hjälpta av BTJ:s abonnemang. Informant 1 menar att det var svårt att få till rätt storlek på abonnemanget i relation till bibliotekets- och samlingens sammansättning samt låntagarnas önskemål och behov. Den lilla tid som sparades genom BTJ:s abonnemang var inte värt det, menar hen. Här är det återigen verktygets form och innehåll (Säljö, 2014, s. 22–23, 28) som felar; abonnemanget har fel storlek, tar inte hänsyn till de medier som redan finns i samlingen, förmår inte kommunicera med låntagarna om vad de vill ha och behöver och har inte koll på befolkningssammansättning över tid. Brister som gjort att bibliotekarier valt att fortsätta med inköp och urval på egen hand med andra strategier och verktyg.

Abonnemang verkar tyvärr inte i dagsläget vara svaret på hur man bäst genomför beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap, och användandet av verktyg i denna verklighet förefaller komplext. Att abonnemang för inköp av mångspråkig litteratur helt väljs bort av de som testat det, och behovet av att tillsätta en urvalsgrupp för e-medier trots användandet av E-lib, visar på denna komplexitet. Istället litar bibliotekarier hellre till sin egen professionella expertis och förmåga, vilket blir särskilt tydligt i relation till inköp och urval på språk man inte kan.

6.2 Verktygs mediering

Begreppet mediering betyder förmedling och används ofta tillsammans med begreppet verktyg. Enligt Säljö förmedlas världen genom användandet av verktyg. Det vill säga genom vår användning av verktyg förtolkas världen för oss, ger oss en viss bild av hur världen är uppbyggd och fungerar (Säljö, 2014, s. 81). Inom en biblioteks- och informationsvetenskaplig kontext tar Sundin (2006, s.86) exemplet med klassifikationssystem vars hierarkier och relationer ger ett visst perspektiv, vilket bibliotekarien får med sig samtidigt som hen använder verktyget.

Här tittar vi närmare på två aspekter av mediering som berör beståndsutveckling; bibliotekariers användande av normerande dokument och olika förhållningssätt till innehållet i medier och samlingen som helhet.

6.2.1 Dokument för att hantera osäkerhet, agera i mindre vanliga situationer och skapa konsensus i värderingsfrågor

Policydokument, bibliotekslagen och biblioteksmanifest är några exempel på medierade verktyg, vilket enligt Säljö förmedlar ett visst perspektiv på hur världen är beskaffad och fungerar (2014, s. 81). Dessa dokument förmedlar nedskrivna riktlinjer till bibliotekarien från i de här fallen biblioteksledningen, regeringen och IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) för att åstadkomma vad som i dagsläget framstår som en bra biblioteksverksamhet ur avsändarens perspektiv.

Bibliotekariers användande av dokument är också ett tacksamt studieobjekt då det tydligt kan visa på hur medierade verktyg är skapade på basen av vissa insikter, kunskaper, begrepp och konventioner (Säljö 2014, s.80) som är föränderliga över tid. I det här fallet ledningens, regeringens och IFLA:s normerande syn på vad bra biblioteksverksamhet är. När Informant 2 talar om att kvalitetsbegreppet återigen omnämns i bibliotekslagen kan vi skymta en förändring i synen på vad som är eftersträvansvärt. Det tyder på att lagstiftare lagt olika vikt vid begrepp som kvalitet under olika tidsperioder. En bra biblioteksverksamhet är inte nödvändigtvis kvalitativ, men det är ett begrepp som 2018 används som måttstock för att uppnå ”bra”.

I det vardagliga arbetet med beståndet verkar inte förekomsten av olika normerande dokument vara särskilt centrala för flera av studiens informanter. Man vet att dokumenten finns och nämner dem i förbifarten eller inte alls; ”Vi har ju en biblioteksplan, det har vi ju. Och så finns ju bibliotekslagen också, där man pratar om prioriterade grupper och det här” (Informant 4). Trots detta så förhåller sig dessa informanter i praktiken till kunskap, konventioner, begrepp och insikter (Säljö 2014, s.80) från de normerande dokumenten. Som när informant 1 talar om sin idealbild för bibliotek, viljan att nå ut till olika användargrupper, önskan att ha en allsidig samling och hur kvalitetsbegreppet förändrats över tid.

Vi tycker oss se två skilda förhållningssätt hos studiens informanter; att hänvisa till dokument och att hänvisa till bibliotekariens ryggrad. Att nämna dokument i förbifarten eller inte tala om dem alls kan betraktas som exempel på hur sociala praktiker, baserade på lång erfarenhet, tyst kunskap och förtrogenhet med professionens arbetsuppgifter (Säljö, 2014, s. 148–149) hjälper bibliotekarien lösa uppgifter i vardagen. Denna tolkning stöds av Informant 1 som nämner att beståndsutveckling är ett område som bibliotekarier är väldigt bra på och som sitter i yrkesutövarnas ryggrad. Då denna del är vigd åt bibliotekariers användande av medierande verktyg lämnar vi resonemanget om social praktik för tillfället.

Användande av dokument är exempel på hur allt fler mänskliga kompetenser och funktioner flyttat ut i fysiska verktyg (Säljö, 2012, s.75–76). Att bibliotekarier för att komma vidare i sitt tänkande och kunna delta i sociala praktiker inom folkbiblioteket åberopar medierade, i det här fallet normerande, verktyg till hjälp.

Detta sker främst i lägen av osäkerhet - exempelvis inför vår intervju (Informant 6, 2018), då det saknas konsensus i värderingsfrågor – som vid hantering av kontroversiellt material (Informant 3, 2018) eller vid problemlösning av mindre vanliga fenomen – som vid gallring av hela biblioteket eller då det ska upprättas en ny medieplan (Informant 4, 2018).

Hänvisningen till dokument kan handla om att bibliotekarier behöver medierade verktyg för att hantera sina biologiska tillkortakommanden (Säljö, 2014, s. 18–23) till exempel en oförmåga att ha bibliotekets hela samling i huvudet eller minnas alla detaljer kring arbetsuppgifter man gör sällan. Det kan också handla om att man som bibliotekarie behöver överblick över hela beståndet, vilket är svårt att uppnå utan en hjälpande hand.

Informant 3 menar att policydokument, bibliotekslagen och olika biblioteksmanifest är helt grundläggande i arbetet med beståndsutveckling då bibliotekarien behöver kunna se till att biblioteket når de målsättningar man satt upp - ett allsidigt bestånd med något till alla, nå de prioriterade grupperna, ta emot enskilda användares önskemål och samtidigt upprätthålla en balans i samlingen. I Sundin och Säljös anda (2006, s. 86; 2014, s. 80–81) kan man argumentera för att de dokument som åberopas samtidigt förmedlar ett normerande förhållningssätt på vad biblioteksverksamhet bör innehålla och hur bibliotekarieprofessionen bör agera. Vilket vissa bibliotekarier vill ha då de känner sig osäkra.

Vid lägen av osäkerhet tycks några av de intervjuade bibliotekarierna ha ett behov av någon slags samlande auktoritet utanför sig själv - ett slags "best practice". Studiens informanter reflekterar över den egna professionen i förhållande till beståndsutveckling på folkbiblioteket. Biblioteket har ett uppdrag, lever vi upp till det? Det finns normer för hur man ska göra, följer vi dom? Detta kan tolkas som att en osäkerhet inför den professionella identiteten existerar. Eller som att användandet av dokument är ett sätt att samla professionen då bibliotekarier inte egentligen har samsyn, vilket Informant 3 menar är fallet med kontroversiell litteratur. Istället för att förlägga professionsutövandets hela börda på den individuella bibliotekariens axlar kan den också delvis förläggas på dokument.

6.2.2 Medier- och samlingen som medierade verktyg för ett bra bibliotek

När informanterna resonerar om innehållet i böcker och vad som passar i bibliotekets samling framkommer att bibliotekarier har olika syn på hur professionella inom ramarna för folkbiblioteket ska förhålla sig till mediernas och samlingens medierade sidor. Att verktyg förmedlar en viss världsbild (Sundin, 2006, s. 86; Säljö, 2014, s. 80–81) och innehåller tidigare generationers kunskap, konventioner, insikter och begrepp (Säljö, 2014, s. 80–81) framstår därför som en utmaning för bibliotekarier vid beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap.

Det vanligaste exemplet på litteratur som anses komplicerad i folkbibliotekssammanhang är den smala studielitteratur som nästan alla informanter nämner. Här finns en slags gråzon där studielitteraturen antingen kan vara väldigt specifik och dyr, eller mer allmängiltig – som fler än bara elever eller studenter kan ha nytta av. Problemet är inte den kunskap i sig som förmedlas via litteraturen utan att det är till folkbiblioteket som låntagaren vänt sig och inte till ett studiebibliotek.

Då detta exempel svårigen låter sig förstås med hjälp av begreppet medierade verktyg, utom möjligen att det då handlar om mediering av ett annat slags bibliotek inom ramarna för folkbiblioteket, lämnar vi det här.

Studiens informanter är inte överens om hur man ska förhålla sig till medier med rasistiskt innehåll (Informant 2, 3, 4 och 6) eller sådant som förmedlar otidsenliga värderingar (Informant 1, 2 och 5) trots förekomst och användande av normerande dokument som bibliotekslag, policydokument eller biblioteksmanifest.

Bland informanterna existerar olika tolkningar av det professionella uppdraget i relation till biblioteksverksamheten och mediernas innehållsmässiga mediering: Vi låter lagen sätta gränsen och säger hellre ja än nej. Det är demokratiskt att låta användarna göra sig en egen uppfattning, att neka inköp är lite censur-aktigt (Informant 3). Det är ett dilemma att förhålla sig till bibliotekslag och policydokument, vara neutral, tillhandahålla information, främja demokrati och mångfald samtidigt som man inte censurerar (Informant 4). Om man vill argumentera emot rasistiskt material på biblioteket och inte vill få smäll på fingrarna av JO behöver man förhålla sig till kvalitetsbegreppet. Att argumentera för att innehållet är främlingsfientligt, osakligt, inte sanningsenligt och strider mot bibliotekslagen och regeringsformen håller inte (Informant 2). Svårigheterna verkar gälla att hantera mediernas innehållsliga mediering av ett visst sätt att betrakta världen och hur denna förmedling stämmer överens med bibliotekariens bild av det professionella uppdraget att främja större värden som demokrati inom ramarna för folkbiblioteket som verksamhetssystem (Säljö, 2014, s. 80–81).

Som en sista reflektion med begreppet mediering lyfter vi bibliotekariernas förhållningssätt till samlingen som helhet, vilken i sig kan förstås som medierade verktyg i flera lager. Säljö menar att man som användare av verktyg eller deltagare i verksamheter som folkbibliotek drar nytta av ”tidigare generationers erfarenheter och insikter [...] Den historiska utvecklingen finns närvarande i det nuvarande” (2014, s. 22). Att då och nu existerar samtidigt i medierade verktyg kanske främst låter sig illustreras via all den tidigare kunskap som krävts för att till exempel bygga en cykel. Det låter sig inte enkelt göras utan tidigare generationers förkunskap om till exempel hjulet. På liknande sätt fungerar bibliotekens samlingar.

Informant 2 talar om både de innehållsmässiga som de fysiska aspekterna hos samlingen som medierade verktyg där den historiska utvecklingen finns närvarande i det nuvarande (Säljö, 2014, s. 80–81, 22) och säger: ”Det ska finnas nytt men också äldre material som fortfarande är relevant, sådant som är aktuellt över tid [...] det är bra att ha titlar som det är svårt för låntagarna att hitta på andra ställen” (Informant 2, 2018). Hen talar också om hur svårt det är med äldre medier, till exempel de om hembygd som biblioteket ska spara, när de medieras i ett format som inte längre används och biblioteket varken har den utrustning som krävs för att läsa av dem eller har resurser nog för att digitalisera. Detta pekar mot att samlingen kan betraktas som lagrad historia i flera skikt, eller som medierade verktyg i sig.

6.3 Bibliotekariers sociala praktik inom ramarna för folkbiblioteket som verksamhet

Säljö menar att mänsklig aktivitet i regel organiseras inom olika verksamheter som skola, sjukvård, fabriker och bibliotek och bygger på både ”komplicerade former av samverkan mellan människor” och människors användande av den teknik som olika verksamheter ställer till förfogande (2014, s. 19). För att ge en sammanhängande bild av beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap blir det därför relevant att också tala om det sammanhang – folkbiblioteket, i det här fallet organiserat i ett regionalt samarbete mellan biblioteken i Norrbotten, där bibliotekarieprofessionens aktivitet äger rum.

Denna sista del av analysen är uppdelad i två; först ett resonemang om folkbiblioteket som verksamhet via begreppen verksamhetssystem, handling och operation, sedan några avslutande tankegångar om bibliotekariers sociala praktiker vid beståndsutveckling på folkbibliotek.

6.3.1 Verksamhetssystem – handling - operation

Folkbiblioteksinstitutionen är den historiska kontext som denna uppsats undersöker. Inom denna kontexten har mönster, som till exempel att bibliotek ska innehålla en samling som behöver byggas och underhållas, ”befästs, rent av fossiliserats, och uppfattas som de enda möjliga i verksamheten” (Säljö, 2014, s. 137).

De olika biblioteken, som de norrbottniska bibliotek som denna studie handlar om, är den verksamhet – den fysiska kontext, där bibliotekariers handlande äger rum och där olika kommunikativa kontexter existerar (Säljö, 2014, s. 137). Till exempel interaktionen i lånedisken eller mellan bibliotekarier, eller den indirekta kommunikation som sker via mediers eller samlingens mediering - vilket vi försökte visa i analysens förra del.

När Säljö talar om verksamhetssystem menar han ”historiskt utvecklad aktivitet [...] institutioner som skola, sjukvård” (2014, s. 138) eller bibliotek som fortlöpande återskapas genom sociala praktiker - genom verksamhetens olika aktiviteter som ”bibliotekariens, grafikerns, byggnadsarbetarens” (2014, s. 138) arbete. I Säljö's anda kan man alltså förstå bibliotekariers arbete med beståndsutveckling som en del i att fortlöpande återskapa folkbiblioteksinstitutionen och de lokala biblioteken.

Som resultatet visar är det regionala samarbetet mellan biblioteken i Norrbotten en av de främsta faktorer som påverkar bibliotekariers praktiska arbete med beståndsutveckling. Informanter framhåller bland annat hur aspekter som ekonomiska skillnader i länet påverkar fler än en enhet, att det gemensamma beståndet inverkar på användarnas tillgång till medier, att bibliotekarier har olika tolkning av riktlinjer och policydokument vilket ger skillnader i arbetssätt, att urval försvåras då andra kan ha gjort bedömningar som ser annorlunda ut och att gallring sker på ett annat sätt då man kan förlita sig på andra bibliotek. Faktorer som alla tyder på bibliotekariers arbete med beståndet på de lokala biblioteken påverkas av och inverkar på återskapande av biblioteken som verksamhet (Säljö, 2014, s. 137–138).

Det regionala samarbetet visar också att trots att alla biblioteken ingår i samma verksamhetssystem (folkbiblioteket) och därigenom kan tänkas lösa liknande samhälleliga uppgifter och behov - till exempel bibliotekets demokratiska uppdrag eller att man ska vända sig särskilt till prioriterade grupper, så löser bibliotekarier dessa uppgifter i enlighet med skiftande logik. Trots folkbiblioteksinstitutionens relativa stabilitet, där mönster som beståndsutveckling kan anses befästa de olika bibliotekens verksamhet, återfinns här förändring, spänning och konflikter (Säljö, 2014, s. 138–140). Bland annat beroende på medielandskapets förändring och för att bibliotekarier tolkar det professionella uppdraget olika.

Det är mänskligt handlande som vanligtvis reproducerar verksamhetssystem. Att agera ”lämpligt, rationellt och funktionellt” (Säljö, 2014, s. 138) inom ett verksamhetssystem är inte detsamma som att agera korrekt i ett annat. Säljö exemplifierar med att det inom verksamheter som bedriver produktion vanligtvis är ändamålsenligt att maximera vinst medan det inom frivilliga hjälporganisationer är tillfredsställelse av något slags mänsklig behov som gäller (2014, s. 138–139). Så vad är det då beståndsutveckling inom ramarna för folkbibliotek syftar till?

Av studiens informanter att döma är ett korrekt beståndsutvecklingsarbete i folkbibliotekssammanhang att bygga samlingar i linje med normerande dokument (Informant 3) - eller med hjälp av bibliotekarieprofessionens ryggrad (Informant 1), för att ett bestånd som är aktuellt, kvalitativt, lagom brett och lagom smalt får medier att röra sig – bli efterfrågade och lånade. Det är att agera rationellt i Säljös mening (2014, s. 138). Den tidigare analysen av medierade verktyg (Säljö, 2014, s. 80–81, 22; Sundin, 2006, s. 88) visar också att bibliotekets samling som helhet, och olika medier i synnerhet, kan antas förmedla ett visst innehåll när de lånas och blir lästa av bibliotekets användare. På detta sätt hänger beståndsutveckling ihop med folkbiblioteket samhälleliga uppdrag – att främja demokrati och kunskapsförmedling etc.

Säljö poängterar ”Att kunna agera inom ramen för ett verksamhetssystem innebär att man är bekant med och kan använda de strukturerade resurser som är relevanta och produktiva för specifika syften” (Säljö, 2014, s. 145). Att använda strukturerade resurser tycks handla om både de handlingar som nämndes ovan och det Säljö benämner som ”operationer”. De uppgifter som människor genomför inom ramarna för handling och verksamhetssystem (Säljö, 2014, s. 138) tillsammans med medierade verktyg. Operationer är de konkreta arbetsuppgifter som bibliotekarier utför när de på folkbibliotek bygger och underhåller bibliotekets bestånd tillsammans med medierade verktyg: inköp, urval, gallra, ta hänsyn till användares inköpsförslag, förhålla sig till normerande dokument, ställa upp böcker i hyllan etc.

6.3.2 Social praktik som ett förkroppsligt deltagande i verksamheten

Utifrån det sociokulturella synsättet är mänskliga handlingar situerade i sociala praktiker. Individen agerar ur det man medvetet eller omedvetet uppfattar att verksamheten eller omgivningen tillåter, möjliggör eller kräver. De sammanhang och verksamheter vi deltar i är avgörande för hur vi väljer att agera och den kunskap som vi skapar (Säljö, 2014, s. 128).

Som nämndes i analysen om bibliotekariers användande av dokument noterar vi två skilda förhållningssätt hos studiens informanter vid problemlösning; att hänvisa till dokument som en utomkroppslig auktoritet (Informant 3) eller att åberopa bibliotekariens egna ryggrad (Informant 1). Att inte aktivt förhålla sig till normerande dokument eller inte omnämna dem alls och istället hänvisa till den egna ryggraden kan i enlighet med Säljö (2014, s. 128, 148–149) vara exempel på hur sociala praktiker hjälper bibliotekarien lösa vardagsnära problem och uppkomna situationer.

Säljö beskriver hur förankringen i sociala praktiker yttrar sig som

närmast kroppsligt förankrade upplevelser om hur man ska agera i en situation. Lång erfarenhet, outtalade och tysta kunskaper tillsammans med en uppsättning färdigheter vägleder oss igenom problem och låter oss träffa beslut som passar in i de krav som situationen ställer. (Säljö, 2014, s. 148–149)

Det är alltså genom lång erfarenhet, tyst kunskap och förtrogenhet med ens arbetsuppgifter som en tillit till sig själv som professionsutövare träder fram allra tydligast.

7 Diskussion och slutsatser

Syftet med denna uppsats var att undersöka hur beståndsutveckling som genomförs i ett förändrat medielandskap inverkar på bibliotekariers professionsidentitet. I analysen tolkade vi hur man kan förstå bibliotekariers agerande i och upplevelser av vardagsnära beståndsutveckling ute i biblioteken med hjälp av sociokulturell teoribildning. Dessa frågor tar vi nu vidare tillsammans med frågan om hur bibliotekariers praktiska arbete med beståndet inverkar på den egna yrkesidentiteten, och diskuterar vår analys med tidigare forskning om beståndsutveckling och profession. Diskussionen ordnas tematiskt efter studiens tre forskningsfrågor och varje del avslutas med våra slutsatser. Därefter reflekterar vi över hur väl den valda metoden fungerat vid insamling av material samt utvärderar teorins tillämplighet. Avsnittet avslutas med förslag på framtida forskning.

7.1 Vilka problem, dilemman och möjligheter med beståndsutveckling upplever bibliotekarier?

I vårt gedigna intervjumaterial fann vi en mängd åsikter rörande inköp, urval och gallring, samt utsagor om det regionala samarbetets stora påverkan på de enskilda bibliotekens beståndsutveckling. Dilevko och Dalis (2002) undersökning om kanadensiska biblioteks införskaffade av mångspråk ger exempel på hur bibliotekariernas prestanda undermineras på grund av att man inte förstår de aktuella språken. Denna slutsats visar sig överensstämma med vårt intervjuresultat från folkbiblioteken i Norrbotten. Exempelvis vad gäller inköp av mångspråk finns det en mängd faktorer som sätter käppar i hjulen för bibliotekarierna. Viljan att korrekt utföra sitt arbete landar i frustration över abonnemang upplagda på ett otillfredsställande sätt, dyra böcker, administrativa problem och frånvaro av kontokort. En annan försvårande omständighet är att möjligheten till depositioner från större bibliotek dragits in.

Bibliotekarierna i vår studie har provat att använda abonnemang både när det kommer till att bygga upp mångspråkiga samlingar och att förse användare med e-medier, men vittnar om att detta inte fungerar särskilt bra. I vår analys, där vi använde oss av det sociokulturella perspektivet, länkade vi samman detta med ett verktyg som är trubbigt och problematiskt att använda. Trots abonnemangets utlovade funktion måste bibliotekarierna alltså fortsätta att kontrollera och göra urval, och på länsnivå har man tvingats tillsätta en e-boksgrupp som går igenom och sorterar i bokpaketen.

Dali och Dilevko (2005) undersökte i sin studie nordamerikanska biblioteks användning av ”approval plans”, abonnemang där biblioteken från en leverantör och enligt förutbestämda specifikationer får nytt material skickat till sig. I detta fall handlade det om förvärv av material på slaviska och östeuropeiska språk, men slutsatserna av denna undersökning kan tydligt kopplas till vår studie och dess resultat. Det visar sig här att undersökningens respondenter föredrar de egna urvalens flexibilitet istället för att vara låsta vid ett urval gjort av någon annan. Dali och Dilevko (2005, s. 258–260) är inne på att bibliotekarier tenderar att vilja kontrollera beståndet. För att få tillgång till varierat material och kunna bygga en bred samling föredrar man en rad olika urvalsmetoder, trots att detta innebär en

större tidsåtgång. Även vårt resultat visar att så är fallet. För inköp av mångspråk blir bibliotekarierna inte hjälpta av abonnemang, utan fortsätter hellre med att göra eget urval, och detta trots att man har svårt att orientera sig i språk man inte känner till.

Också Lee (2005, s. 71–76, 80) påpekar bibliotekariens angelägenhet i fråga om att kontrollera samlingen. Materialet ska vara beständigt, värdigt att finnas i katalogen och tjäna en viss användargrupp.

I vår undersökning framkommer det att informanterna har olika syn på vad som passar på ett folkbibliotek. Ur ett sociokulturellt perspektiv kan samlingen och dess böcker ses som verktyg, där böckernas innehåll medierar en viss världsbild, (Sundin, 2006, s. 86; Säljö, 2014, s. 80–81).

Denna världsbild kan man tänka sig lämpligen bör sammanfalla med bibliotekets demokratiska uppdrag, men trots att det finns normerande dokument som bibliotekslag, policydokument eller biblioteksmanifest att vända sig till är våra informanter inte riktigt överens om hur man exempelvis ska förhålla sig till medier med rasistiskt innehåll eller sådant som förmedlar förlegade värderingar. En reflektion är att egna preferenser här kan spela in, vilket också Lee (2003, s. 23) i en studie om beståndsutveckling som en social process, påpekar. Hon menar att beståndsutvecklingen är socialt och ideologiskt färgad och att individuella uppfattningar tillåts komma till tals. Detta är en uppfattning hon delar med Johnson (2009, s. 129–133) som menar att svårigheter kan uppstå när bibliotekarier tvingas ta beslut som inte är förenliga med ens egna sociala, moraliska och politiska åsikter.

I arbetet med samlingen stöter våra informanter på flertalet problem och dilemman, men naturligtvis också möjligheter. Tidigare nämnda normerande dokument, samt den erfarenhet och kunskap som sitter i bibliotekariens ryggrad och härrör från den sociala praktik, den verksamhet, man är deltagare i (Säljö, 2014, s. 128) leder fram till ett visst agerande. Dessa två skilda förhållningssätt som tas upp i analysdelen kan ses som garantier för att göra ett bra jobb, att nå ut till målgrupperna, och uppnå balans i samlingen,

Alla Norrbottens bibliotek ingår i samma verksamhetssystem (folkbiblioteket) och som tidigare nämnts har det regionala samarbetet en stor påverkan på den beståndsutveckling som genomförs vid de olika institutionerna. I vår undersökning har både för och nackdelar tagits upp. Här koncentrerar vi oss på möjligheter, och bibliotekarierna i studien pratar i positiva ordalag om att man exempelvis slipper köpa in allt, därför att det oftast finns någon annan som har mediet och kan skicka det. Likaså påverkar samarbetet hur man agerar vid utrensning av material. Finns mediet i den gemensamma samlingen, behöver man således inte tveka alltför länge innan man gallrar bort sitt eget tveksamma exemplar. Dessutom har man ju ett nätverk av kollegor att bolla idéer och frågeställningar mot, och ser man det hela ur användarnas synvinkel innebär samarbetet också en möjlighet, eftersom man har tillgång till ett stort utbud.

Ett bra bibliotek ska ha enligt våra informanter ha en samling som är allsidig och passar de olika målgrupperna. Dessutom är det av största vikt att medierna rör på sig. Det ska finnas nytt material, men också gammalt som fortfarande är relevant. Ur

ett sociokulturellt perspektiv skulle man kunna förstå samlingen i sin helhet som ett medierat verktyg där både innehållsmässiga och fysiska aspekter kan anas, och där den historiska utvecklingen finns närvarande i det nuvarande (Säljö, 2014, s. 880–81 22)

När det handlar om problem, dilemman och möjligheter kan vi dra slutsatsen att en mängd faktorer spelar in i hur bibliotekarierna väljer att arbeta med beståndsutveckling. Mellan bibliotekets demokratiska samhällsuppdrag, och de normerande dokument som är baserade på detta, till det faktiska arbetet ute på institutionerna tycks det finnas ett glapp som inrymmer både trubbiga verktyg och motsägelsefulla direktiv, vilket föranleder att bibliotekarierna i vissa fall måste förlita sig på egna preferenser, samt också tvingas anta en kontrollerande roll för att bringa ordning i urvalsprocessen.

7.2 Hur ser idealbilden för beståndsutveckling ut – och hur relaterar den till bibliotekariernas faktiska arbete?

De stora värden som en biblioteksverksamhet är uppbyggd kring är demokrati, jämlikhet och allsidighet, vilket också avspeglar sig i samlingarnas sammansättning. Utöver detta finns det en idealbild för hur arbetet med beståndet ska gå till, vilken man bland annat kan finna i dokument som bibliotekslag och mediepolicy. Även i tidigare beståndsutvecklingsforskning återfinns en idealbild mot vilken man ofta ställer bibliotekariernas faktiska arbetsuppgifter och finner att de av olika orsaker inte alltid överensstämmer.

Den i vår uppsats frekvent refererade Johnson (2009, s. 72) tar upp vikten av att det finns dokument att utgå ifrån. Bland annat hävdar hon att utan policy kommer beslut i den dagliga verksamheten att tas utan kontext. Johnson (2009, s. 96–97) menar att syftet med bibliotekens beståndsutvecklingspolicy är att de ska finnas där för att informera och skydda, definiera samlingens omfattning, beskriva samarbetsformer och beslutsförfaranden, införliva institutionens uppdrag, identifiera användarbehov och vilka begränsningar som finns när det kommer till att bemöta dessa, samt återge bibliotekets mål med samlingen och de resurser som finns tillgängliga. Hon menar att en policy även skyddar biblioteket mot externa påtryckningar, speciellt när det kommer till områdena intellektuell frihet och censur.

I vår analys kom vi fram till att de normerande dokumentens budskap hos flera av våra informanter sitter i ryggraden, vilket kan kopplas till Säljö (2014, s. 148–149) och sociala praktiker, baserade på lång erfarenhet, tyst kunskap och förtrogenhet med professionens arbetsuppgifter. I det vardagliga arbetet förhåller man sig automatiskt till kunskap, konventioner, begrepp och insikter från de normerande dokumenten (Säljö 2014, s.80), och den idealbild man har för beståndsutvecklingen baseras i mångt och mycket på vad dokumenten säger. Informant 1 pratar exempelvis om viljan att nå ut till olika användargrupper, önskan att ha en allsidig samling och hur kvalitetsbegreppet förändrats över tid. Dock, om någon oklarhet uppstår, söker man mer ingående finna svar i nedskrivna riktlinjer. Som vi tidigare nämnt kan de dock ibland te sig motsägelsefulla, vilket Informant 4 också något uppgett ifrågasätter:

Vi ska tillhandahålla information, vi ska vara neutrala, vi ska inte göra någon bedömning, men samtidigt så ska vi ju främja demokrati och mångfald och så vidare. Jo, det kan verkligen vara ett dilemma ibland. Var drar man gränsen? (Informant 4, 2018)

I vår analys benämnde vi i Säljös (2014, s. 137) anda de norrbottniska biblioteken som verksamheter–fysiska kontexter, där bibliotekariers handlande äger rum och där olika kommunikativa kontexter existerar. Säljö (2014, s. 145) pratar om agerande inom ramen av ett verksamhetssystem och att använda strukturerade resurser för specifika syften. Dessa handlingar benämner Säljö (2014, s. 138) som operationer. Operationer kan alltså vara konkreta arbetsuppgifter i arbetet med beståndet, exempelvis inköp, urval, gallring, bemöta inköpsförslag eller förhålla sig till normerande dokument.

Våra informanter menar att den ideala beståndsutvecklingen ska vara i linje med de normerande dokumenten. I uppbyggnaden av ett idealt bestånd, som är aktuellt, kvalitativt och efterfrågat, krävs dock också den kunskap som sitter i bibliotekariens ryggrad. Detta kan både röra sig om tysta kunskaper gemensamma för alla bibliotekarier, om hur man ska eller inte ska agera i vissa situationer, men också insikter som är lokala. Ett idealt bestånd varierar från ort till ort beroende på det användarunderlag som finns, och befolkningssammansättningen har alltså stor betydelse för samlingarnas utseende. För att materialet ska bli efterfrågat är det därav viktigt att ha kontroll över vad som kan vara av intresse i lokalsamhället.

Vår slutsats i denna del är att beståndsutvecklingen är starkt länkad till bibliotekets demokratifrämjande uppdrag. I analysen menade vi att medierade verktyg, (Säljö, 2014, s. 80–81, 22; Sundin, 2006, s. 88) vilket kan vara samlingen som helhet, eller de olika medier den består av, förmedlar ett visst budskap. Böcker som lånas och blir lästa av bibliotekets användare, påverkar och kan förändra synsätt. Bibliotekens och bibliotekariernas intresse ligger i att realisera det samhällsuppdrag man fått, att i en demokratisk anda förmedla kunskap, därav behöver man ifrågasätta det material man köper in. Att det ibland uppstår frågetecken runt hur man ska agera, exempelvis i fråga om kontroversiellt material, kan ha många orsaker, men också härledas till en och samma mening, vilken återfinns i Bibliotekslagens (SFS 2013:801) §2, där ”fri åsiktsbildning” nämns som en del av det demokratiska samhället.

7.3 Hur inverkar alla dessa faktorer som rör beståndsutveckling på bibliotekariers yrkesroll?

I vårt intervjuresultat och genom analys av informanternas utsagor med hjälp av sociokulturell teoribildning finner vi genomgående att arbetet med samlingen till stor del inverkar på bibliotekariernas uppfattning om sin profession, eller kanske tvärtom, att bibliotekariernas syn på sitt yrkes innebörd påverkar det urval man gör och därmed även samlingens utseende. Det finns en slags motsägelsefullhet i resonemangen, som tycks handla om hur man ställer sig till samlingen som mediering (Säljö, 2014, 80–81) av ett bra bibliotek.

Trots att man överlag uttrycker att det är användarnas bibliotek, att de ska ha stort inflytande och att man beaktar alla inköpsförslag, vill man ändå inte låta det gå för långt. Oron finns att om det blir fritt fram kanske man helt tappar greppet om vad

som ska finnas på biblioteket. Många av informanterna är av åsikten att bibliotekariens uppgift är att styra upp inköpen. Exempelvis tycker man sig behöva ta ansvar för beståndets bredd och balans, man släpper alltså inte igenom alla användarönskemål. Detta kan gälla kontroversiell litteratur, studentlitteratur eller genrer man anser vara mättade.

Som tidigare nämnts så skiljer sig bibliotekariers förhållningssätt till mediers- och samlingens mediering (Säljö, 2014, s. 22, 80–81) av ett visst innehåll, kunskap eller världsbild åt. Dessutom betraktar man samlingens aktualitet på olika sätt; till exempel när det är läge att gallra och vad för slags material man ska behålla, vilket snarare rör verktygs mer materiella sidor och de operationerna; gallring, inköp, urval etc. som bibliotekarier utför (Säljö, 2014, s. 20–23, 138–139).

Att samlingen- och medier till sitt innehåll och form alltid förmedlar *något*, och att bibliotekariers förhållningssätt till detta *något* skiljer sig åt vid beståndsutveckling, tolkade vi som beroende av bibliotekariers olika uppfattning av det professionella uppdraget att främja större värden som till exempel demokrati, inom ramarna för folkbiblioteket som verksamhetssystem (Säljö, 2014, s. 80-81) vilket tidigare diskuterades i relation till de möjligheter och den idealbild som bibliotekarier uppfattar i arbetet med beståndsutveckling.

Dessa funderingar leder fram till en diskussion runt kvalitet och hur bibliotekarien uppfattar sin professionella roll för att skapa ett bra bestånd. Johnson (2009, s. 24) påpekar att ett av beståndsutvecklingens dilemman är att finna balans mellan övergripande ansvar och behovsinköp, och att en ständig fråga är om man bör samla så mycket som möjligt eller bara det mest lämpliga. En av tankegångarna inför vår studie var just hur bibliotekarierna ser på sin yrkesroll ifråga om hur man definierar samlingen och vilket material man anser passande för denna. Hur vägs användarkrav mot bibliotekariers syn på värde?

Runt kvalitet resonerar våra informanter på olika sätt. Informant 2 nämner just att det förut var hierarkiskt, en auktoritet som uttalade sig om vad som var kvalitet. Nu har låntagarna fått mer att säga till om. Informant 1 är inne på samma spår och menar att det inte är bibliotekarien som bestämmer. Om någon frågar efter en viss titel så är det kvalitet för den personen. Dessa utsagor om användarinflytande stämmer väl överens med Sundins (2006, s. 82–85) påpekande att det skett en användarfokusering sedan tillgången till information inte längre utgör bibliotekariens kunskapsmonopol. Men informanternas resonemang kring kvalitet överensstämmer inte med tidigare forskning om bibliotekarien som kulturförmedlare.

Johnson (2009, s. 24) nämner att det tidigare var bibliotekariernas ansvar att leda användarna mot kvalitet, vilket även Øroms (1993, s. 38–39) kulturförmedlaridentitet är ett exempel på. När Ørom talar om bibliotekarien som kulturförmedlare handlar det om att avgöra och förmedla litterär kvalitet till användarna, att bibliotekarien var att betrakta som en auktoritet på ämnet. Resultatet av våra intervjuer pekar på att man tagit klivet ut ur denna kulturförmedlande roll, vilken tycks ha varit djupt rotad inom professionen. Men kanske kan man

fortfarande betrakta bibliotekarierollen som kulturförmedlande om man tolkar begreppen kultur och kvalitet som annat än enbart litterär kvalitet?

Ifråga om den kontroversiella litteraturen, där riktlinjer tycks korsa varandra, där man ska agera neutralt samtidigt som man ska främja demokrati och mångfald, råkar våra intervjuade bibliotekarier i huvudbry samtidigt som egna tolkningar av normerande dokument eller hänvisningen till bibliotekariens ryggrad tycks fälla avgörandet för om man ska göra ett inköp eller ej. Vilket i linje med Lee (2003, s. 23) kan betraktas som att bibliotekariers ideologi bestämmer, medan vår analys i Säljö (2014, s. 80-81, 137-139) lite mer förlåtande anda, argumenterar för att bibliotekarier agerar med hjälp av sociala praktiker, i linje med den egna uppfattningen om professionens uppdrag i relation till mediernas- och samlingens mediering och folkbibliotekets samhällsuppdrag.

När det handlar om att neka användarinköp, anser man sig behöva motivera det beslut man tagit. ”Det är viktigt att man har på fötterna”, säger Informant 1. Ett visst material vill man alltså inte ha i samlingen och lyckas man inte kringgå det genom att exempelvis hänvisa till begränsad budget eller faktafel, ser man till att det försvinner så snart som möjligt. Eller som Informant 6 uttrycker det; ”Då har man väl försökt gallra den så fort intresset har svalnat”. Att bibliotekarier är noggranna med innehållet i bibliotekets samling kan vi konstatera utan det minsta tvivel, men kan man verkligen betrakta dem som en auktoritet i frågan om begreppen kultur och kvalitet?

Lee (2005, s. 67–85) skulle argumentera för att bibliotekarier har kontrollbehov som sträcker sig över samlingen i ett större sammanhang till exempel för att främja kvalitet eller allsidighet. En mer maktkritisk granskning, som ifrågasätter den funktionalistiska forskningen om professioner och professionellas roller, makt och privilegier i samhället, pekar mot att bibliotekarien krampaktigt håller fast vid ett kunskapsmonopol som gått dem förlorat (Schreiber, 2006, s. 26; Nolin, 2008, s. 22). Medan vi tolkar bibliotekariers kontrollerande agerande i ljuset av samlingen som ett medierat verktyg i flera lager, och att samlingen kan antas förmedla ett bra bibliotek. Samt att bibliotekarier agerar (opererar och handlar) inom ramarna för vad som kan anses rationellt för biblioteket som verksamhetssystem (Säljö, 2012, s. 138–139).

Kulturförmedlare eller ej, som deltagare i verksamhetssystem som folkbiblioteket, är bibliotekariens handlingar situerade i sociala praktiker. Man handlar som man medvetet eller omedvetet uppfattar krävs eller tillåts inom ramen för sin verksamhet (Säljö, 2014, s. 128), vilket är en slutsats som tenderar Moring och Hedmans (2006, s. 104–117) forskning om lärande i praxis. Kanske är det just bibliotekariers hanterande av sin osäkerhet i vissa frågor - som hanteringen av dilemmafrågor där auktoriteten ofta söks hos andra (till exempel normerande dokument), eller handlande med hjälp av sin ryggrad i mer vanligt förekommande vardagsituationer, som tyder på ett professionellt agerande hos bibliotekarierna?

Vår slutsats blir att bibliotekariers praktiska arbete med beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap; användandet av verktyg, samlingens- och mediernas mediering, de sociala praktikerna som deltagare inom folkbiblioteket som

verksamhetssystem, inverkar på yrkesrollen i stor utsträckning. Samtidigt som bibliotekariernas syn på folkbibliotekets uppdrag - vad man egentligen är där för att göra, varierar mellan bibliotekarierna och blir synsätt som återverkar på den egna yrkespraktiken.

7.4 Metodkritik

I vår studie använde vi oss av kvalitativa intervjuer. Detta var redan från början ett självklart metodval eftersom vi ville undersöka bibliotekariernas syn på beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap och via resonemang också komma åt deras egen bild av yrkesrollen. Som alternativ hade vi ett enda metodval, men observation - att själv iakttä det som ska undersökas, avskrev vi både för att det verkade för tidskrävande (Esaiasson et al., 2017, s. 313–314, 327) och för att metodens förtjänster inte skulle träffa helt rätt i vårt val av problemformulering och empiri.

Så här i efterhand, hade observation kunnat vara ett intressant komplement till våra intervjuer då vissa delar av informanternas utsagor – till exempel hur man agerar i vad som upplevs vara svåra situationer; vid användarinitierat inköp, studentlitteraturen och kontroversiellt material, visar på en hel del skilda angreppssätt och vi upplevde att informanterna ibland kände sig osäkra över den egna praktiken, pressade att agera korrekt och kanske inte helt bekväma med att prata om det.

Informanterna nämner också att de har samma rutiner kring inköp av material där många av bibliotekets användare står på kö. När vi jämför detta i det transkriberade materialet så noterar vi att rutinerna inte stämmer överens, fastän våra informanter tror det. På det sättet hade observation kunnat lämpa sig väl, då det fångar upp omedvetna strukturer, glapp mellan vad människor säger och vad de gör eller då ämnen är känsliga att tala om (Esaiasson et al., 2017, s. 315).

Genom användning av kvalitativa intervjuer fick vi fram djupgående utsagor om bibliotekariers upplevelser av arbete med beståndet, vilket är i linje med Kvale och Brinkmanns (2014, s. 17) definition av syftet med metoden; att ”förstå världen från undersökningspersonernas synvinkel, utveckla mening ur deras erfarenheter”. I stor utsträckning överträffade samtalen mellan oss och informanterna och vårt gemensamma skapande av kunskap (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 18–19), våra förhoppningar.

Samtidigt noterade vi skillnader i hur vi sinsemellan genomfört intervjuerna och informanternas frispråkighet, vilket av Kvale och Brinkmann (2014, s. 206–209) benämns hantverksskicklighet, intervjukvalitet och olikheter mellan intervjupersoner.

Kan detta säga något om huruvida vår studie är pålitlig? Enligt Kvale och Brinkmann (2009, s. 263) behöver vi reflektera över reliabilitet – om forskningsresultatet kan ”reproduceras vid andra tidpunkter och av andra forskare [...] huruvida intervjupersonerna kommer att förändra sina svar under en intervju” eller svara annorlunda till någon annan som intervjuar.

Som vi tidigare nämnt skiljer sig våra intervjuer åt. Både i längd, de följdfrågor som samtalen genererat, vilka aspekter som vi fördjupat oss i under intervjuerna, samt skillnader i hur pratglada och förberedda intervjupersonerna varit. Detta tyder på att även andra som genomför samma studie skulle få en variation i sitt resultat. Det innebär kanske också att om vi bytt intervjupersoner med varandra så hade samtalet mellan oss och de intervjuade kunnat se annorlunda ut, vilket hade inverkat på resultatet.

Men innebär det att vår studie är opålitlig? Eller ska vi betrakta det som en naturlig konsekvens av att den kunskap som kan nås genom kvalitativ forskningsintervju är social konstruerad? Vi lutar mot det sistnämnda, att de samtal som intervjuer utgör alltid är beroende av det sammanhang de utförs i och avhängig de aktörer som medverkat i dess konstruktion.

Är vår studie giltig? Kvale och Brinkmann (2009, s. 264) definierar giltighet såhär: ”Validitet, giltighet, till sanningen, riktigheten och styrkan i ett yttrande [...] `den utsträckning som våra observationer verkligen speglar de fenomen eller variabler som intresserar oss”. Kvale och Brinkmann (2009, s. 264–266) poängterar att kvalitativ forskning inte gör anspråk på att förmedla en ”sann bild” av verkligheten, utan ser snarare kunskap som socialt konstruerad.

Vi anser själva att våra observationer speglar de fenomen som intresserat oss. Resultatet visar delar av informanternas rika utsagor om att arbeta med beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap. Och berättar om hur en uppsjö olika faktorer som berör beståndsutveckling inverkar på bibliotekariers yrkespraktik. Resultatet visar också, anser vi, att det inte finns en enda “sann bild” av beståndsutveckling, utan en uppsjö olika - och ibland är våra informanter inte ens konsekventa med sina egna utsagor.

Enligt Kvale och Brinkmann (2009, s. 266–267) avgörs giltighet genom att granska hela forskningsprocessen, och återigen står forskarens hantverksskicklighet i fokus - att hen ständigt ”kontrollerar, ifrågasätter och teoretiskt tolkar sina resultat”. Till exempel, vid intervjuerna – validerade vi de intervjuades utsagor ”in situ”? Är våra tolkningar av resultatet hållbara? Hur väl passade undersökningens design för att svara på studiens syfte och frågeställningar?

Under intervjuerna gjorde vi vårt bästa för att kontrollera att vi tolkade våra intervjupersoner rätt. Om oklarheter uppstod ställde vi följdfrågor av typen; ”Menar du att [...]?” eller “jag tolkar dig så här, stämmer det?” för att verifiera att vi förstått vad bibliotekarierna ville förmedla.

Vid urval av material och sammanställande av resultat uppstår nog inte sällan risken att saker tas ur sitt sammanhang, exempelvis för att passa in under teman eller påvisa ett visst fenomen, något som säkert kan ske både medvetet eller omedvetet. För att avhjälpa detta såg vi till att gå igenom utsagorna flera gånger, samt att vi sinsemellan diskuterade och ifrågasatte resultat och tematisering. Detta innebär dock inte att allt som intervjupersonerna delat med sig av finns avspeglat i resultatet.

Att på resultatet därefter applicera den sociokulturella teorin var lyckosamt och ledde till att vi kunde se beståndsutveckling och profession ur ett nytt och oväntat

perspektiv. Vår tolkning av resultatet anser vi generellt sett vara fullt hållbar. Då vi sedan utsatte vår analys för andra perspektiv och tidigare forskning i diskussionen, utan att vår analys därigenom uppfattades ohållbar, så känner vi oss trygga med att även denna aspekt bär giltighet.

Med hjälp av dessa exempel menar vi att även undersökningens design var lämplig för att svara på studiens syfte och frågeställningar.

Vilken räckvidd har vår studie? Är resultaten generaliserbara? Kan man överföra resultaten till att gälla andra situationer och personer för undersökning? (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 280–285). I vårt fall kan frågorna konkretiseras så här; gäller vårt resultat även andra bibliotekarier än de vi intervjuat och andra bibliotek än de i Norrbotten?

Då ämnet vi undersökt är beståndsutveckling, kan man dra slutsatsen att ett liknande förfaringsätt vid folkbibliotek överlag är gällande, oavsett var i landet de är belägna. Ett antagande är dock att studiens resultat kunde blivit annorlunda om vi intervjuat bibliotekarier verksamma vid bibliotek som inte ingår i ett samarbete med andra. I vårt fall blev det tydligt att det regionala samarbetet hade en stor påverkan på samlingarnas utseende och hur man resonerade i fråga om exempelvis inköp och gallring. Man kunde förlita sig på varandra, en möjlighet som fristående bibliotek då följaktligen inte har.

7.5 Teorikritik

Att det teoretiska ramverket valdes när det mesta av resultatet redan var färdigskrivet berodde på att vi hade svårt att hitta lämpliga teorier bland den tidigare forskningen om beståndsutveckling och profession. Många kandidatuppsatser om bibliotekarieprofessionen tar avstamp i Øroms (1993, 38–39) bibliotekarieidentiteter, men vi kunde inte känna igen våra informanter eller deras berättelser om det praktiska arbetet med beståndsutveckling i dessa beskrivningar.

Även Schreibers (2006, s. 16) genomgång av Karin Hjorts trestegsmodell för hur professionella kan möta den offentliga sektorns omstrukturering var aktuell ett tag. Framför allt med tanke på att ett utbuds- och efterfrågans fokuserat angreppssätt – att låta användarna definiera verksamheten och se sig själv som en servicemedarbetare som levererar en önskad vara, gick igen i några av informanternas resonemang.

Att teorin, det sociokulturella perspektivet, kom in sent i uppsatsen innebär att vi (ofrivilligt) haft en induktiv ansats, där vi slutligen valde det vi tyckte verkade mest lämpligt (Esaiasson et al. 2017, s. 285). Vi fastnade för hur Säljös begrepp verktyg och mediering, tycktes svara emot informanternas beskrivningar av den vardagsnära praktiken. När teoriavsnittet skrevs och analysen så skulle påbörjas kändes det som att någonting som förklarade bibliotekariearbetets sociala och kontextuella dimensioner saknades, varpå begreppen verksamhet och social praktik kopplades på.

Ett alternativt tillvägagångssätt hade kunnat vara att använda Lave och Wengers teorier om praktik och praxisgemenskap, vilket Moring och Hedman (2006, s. 104–

117) gör. Men vi ville inte komplicera analysen ytterligare i detta sena skede. Att använda fyra begrepp samtidigt var inte helt lätt, och delar av analysen hade nog tjänat på en djupdykning med hjälp av färre begrepp eller ett mindre urval från resultatet.

Som vi nämner i metodkritiken anser vi att vårt val av teori och vår tillämning av sociokulturella begrepp i analysen, samt vår diskussion med tidigare forskning och andra perspektiv, visar på att studien bär giltighet. Hur vi resonerat kring val av teori och att vi strävar efter att ifrågasätta och kontrollera våra tolkningar och resonemang, visar även att vi försöker erövra hantverksskicklighet. Vilket enligt Kvale och Brinkmann (2009, s. 266–267) är en förutsättning för att uppnå giltighet.

7.6 Förslag på framtida forskning

Att professionerna har de rätta värderingarna och en kunskap som tjänar ”the common good” är utgångspunkten för den funktionalistiska professionsforskningen med Parsons i spetsen (Nolin, 2008, s. 17). Att bibliotekarier agerar i enlighet med egna tolkningar på folkbibliotekets samlade normer och värderingar, och genom samlingen försöker uppnå större värden, pekar på att även professionsforskning i en funktionalistisk riktning har att vinna på att betrakta bibliotekarieprofessionen utifrån dess arbete med beståndsutveckling. En sådan ingång hade kanske kunnat råda bot på Nolins påpekande att professionsforskningen nått en teoretisk återvändsgränd, då man slutat försöka definiera bibliotekariesprofessionen (2008, s. 10, 22, 26). Här kvarstår dock svårigheten att trassla sig ur frågan om bibliotekarierollen som en profession eller icke- profession, och invändningar från olika maktkritiska perspektiv.

Då det visade sig att det sociokulturella perspektivet lämpade sig väl för att analysera bibliotekarieprofessionens praktiska arbete med beståndet tror vi att liknande studier skulle kunna genomföras men med ett något förändrat fokus. Likt Moring och Hedmans tillvägagångssätt (2006, s. 104–117) hade framtida forskning kunnat analysera bibliotekariers osäkerhet och ryggradsagerande i beståndsutvecklingssituationer med hjälp av begreppen reflektion i handling och kunskap i handling, samt Lave och Wengers sociala praxis och praxisgemenskap. Detta för att ytterligare fördjupa sig i om och hur professionellas agerande är situerade i yrkesgemensamma praktiker, och härigenom ta professionsforskningen ett steg längre.

Ytterligare en ingång till vidare forskning är kvalitetsbegreppet som alla informanter lyfter fram i de mest spridda sammanhang. Studiens resultat och analys visar att kvalitetsbegreppet förändrats, vilket kanske främst påverkar den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningens förståelse av bibliotekarieidentiteter, till exempel när bibliotekariens profession knyts till individen, som i fallet med Øroms (1993, 38–39) kulturförmedlaridentitet. Vilket i förlängningen tyder på att forskningen om bibliotekarieidentiteter behöver fräschas upp. Frågan aktualiseras ytterligare av det dilemma bibliotekssverige tycks stå inför när det gäller mediers- och samlingens mediering av ett bra bibliotek, samtidigt som bibliotekarieprofessionens auktoritet och förmåga att realisera folkbibliotekets

demokratiska uppdrag ifrågasätts. Vad kvalitetsbegreppet egentligen innebär i en folkbibliotekskontext skulle vara en lämplig forskningsfråga för framtida forskning.

Sammanfattning

Denna studie grundar sig i en föreställning om att beståndsutveckling i dagens medielandskap nog inte är helt okomplicerat. Tidigare forskning visar på att de faktorer som påverkar arbetet med samlingen är många. Forskare menar exempelvis att beståndsutvecklingen kan vara socialt och ideologiskt färgad, att bibliotekarien har ett behov att kontrollera samlingen, att okunskap i främmande språk underminerar bibliotekariens prestanda vid inköp av mångspråksmaterial och att abonnemang inte är svaret när man vill uppnå ett brett bestånd.

I arbetet med samlingen har bibliotekarien normerande dokument att utgå ifrån. Riktlinjerna är skrivna utifrån bibliotekets demokratiska samhällsuppdrag och målar upp en idealbild av hur beståndsutvecklingen ska gå till. I vår studie avsåg vi att utforska resonemang runt beståndsutveckling och undersöka hur väl dokumentens ideala bild överensstämmer med verklighetens arbete, samt att ta reda på hur de faktorer och hänsynstaganden som påverkar beståndsutvecklingen i sin tur påverkar professionen. Hur ser bibliotekarierna på sin yrkesroll?

I syftet konkretiserade vi detta enligt följande: Uppsatsens syfte är att undersöka hur beståndsutveckling som genomförs i ett förändrat medielandskap inverkar på bibliotekariers professionsidentitet. För att uppnå syftet fastställde vi tre vägledande frågeställningar Vilka problem, dilemman och möjligheter med beståndsutveckling upplever bibliotekarier? Hur ser idealbilden för beståndsutveckling ut – och hur relaterar den till bibliotekariers faktiska arbete? Hur inverkar alla dessa faktorer som rör beståndsutveckling på bibliotekariers yrkesroll?

Den teori som används är det sociokulturella perspektivet och dess begrepp *verktyg*, *mediering*, *social praktik* och *verksamhet*, utifrån pedagogikprofessor Roger Säljös tolkning. Ett sociokulturellt perspektiv utgår sammantaget från en förståelseram där olika fenomen förstås ifrån dess kulturella och sociala sammanhang snarare än utifrån ett individperspektiv. Detta ansåg vi kunna applicera på vårt intervjuresultat och därmed koppla samman olika begrepp med företeelser i de intervjuade bibliotekariernas utsagor.

I vår undersökning använde vi oss av kvalitativa intervjuer som till sin form var semistrukturerade. Vi utarbetade en intervjuguide, men lämnade öppet för möjligheten att, beroende på vilka svar som skulle ges och stämningen vid intervjun, kunna modifiera frågeställningarna, alternativt ta bort eller lägga till en fråga. Totalt intervjuades sex stycken bibliotekarier verksamma vid norrbottniska folkbibliotek, vilka vi i förväg kontaktade genom telefonsamtal innan vi via mejl skickade missivbrev och intervjufrågor. Intervjuerna genomfördes på de olika biblioteken runt om i länet, med en spännvidd från kust till fjäll, och resulterade i ett rikt material där en mängd intressanta synpunkter kunde återfinnas. För att kunna presentera ett resultat transkriberades intervjuerna till skriftliga utsagor som vi därefter färgkodade för att enkelt kunna tematisera och jämföra informanternas svar. Vi tematiserade och läste, tematiserade om och läste igen, i likhet med ett hermeneutiskt tillvägagångssätt varpå vi kunde avgöra och presentera studiens resultat.

I resultatdelens inledning presenterar vi kort informanterna och deras huvudsakliga uppgifter i arbetet med samlingen. Vidare har vi delat in resultatredovisningen i teman kopplade till våra forskningsfrågor och de resonemang som varit framträdande i intervjuerna. Något som av samtliga informanter upprepade gånger nämns i fråga om problem, dilemman och möjligheter, är *det regionala samarbetet* och dess påverkan på de enskilda bibliotekens arbete med samlingen. Detta fick bli ett av våra teman. *Svårigheter som rör inköp*, blev ett annat. Här återfinns en mängd utsagor runt bland annat mångspråk, e-böcker och abonnemang, vilket också berör beståndsutvecklingens idealbild och bibliotekariernas faktiska arbete. Inom det tredje temat, *användarens roll*, gled vi även över på bibliotekarieprofessionen och lät våra bibliotekarier komma till tals angående användarinitierade inköp, användarorienterat urval, samt vem som bör ha sista ordet i fråga om samlingen.

Vid analys av resultatet använde vi så det sociokulturella perspektivet via begreppen verktyg, mediering, social praktik och verksamhet. Att se sammanhang mellan samlingsbyggandets företeelser och teorins begrepp visade sig fungera tillfredsställande. Exempelvis kunde vi se att abonnemang på mångspråkig litteratur och e-böcker var trubbiga verktyg som i stort sett är oanvändbara utan att bibliotekarien är där och lägger handen på, vilket föranleder att bibliotekarien tvingas in i en kontrollerande roll. Vad samlingen eller dess material medierar utåt mot användarna och vad de normerande dokumenten medierar till bibliotekarien kopplade vi samman med bibliotekets demokratiska uppdrag och den ständiga frågan om vad samlingen bör innehålla.

I diskussionen återkopplar vi till våra frågeställningar och resonerar med hjälp av teorin och tidigare forskning runt de problem, dilemman och möjligheter som bibliotekarierna upplever med beståndsutveckling, hur den ideala bilden ser ut och hur väl den överensstämmer med bibliotekariernas faktiska arbete, samt hur de faktorer som påverkar beståndsutvecklingen inverkar på yrkesrollen.

Våra slutsatser blir att beståndsutvecklingen är starkt länkad till bibliotekets demokratifrämjande uppdrag, att samlingen som helhet, eller de olika medier den består av, förmedlar ett visst budskap. Böcker som lånas och blir lästa av bibliotekets användare påverkar och kan förändra synsätt. Att samlingen genomsyras av den demokratiska andan är därför naturligt, men att fri åsiktsbildning också ingår i det demokratiska uppdraget, kan förvirra. Mellan de normerande dokument baserade på detta uppdrag och det faktiska arbetet med samlingen, finns ett glapp som inrymmer trubbiga verktyg och motsägelsefulla direktiv. Detta föranleder att bibliotekarierna i vissa fall behöver förlita sig på egna preferenser, samt också anta en kontrollerande roll för att bringa ordning i urvalsprocessen. Bibliotekariers praktiska arbete med beståndsutveckling i ett förändrat medielandskap, användandet av verktyg, samlings- och mediernas mediering, de sociala praktikerna som deltagare inom folkbiblioteket som verksamhetssystem, inverkar sammanfattningsvis i stor utsträckning på yrkesrollen och hur bibliotekarierna själva uppfattar denna.

Vi avslutar vår uppsats med förslag på framtida forskning, och menar att även professionsforskning i en funktionalistisk riktning har att vinna på att betrakta bibliotekarieprofessionen utifrån dess arbete med beståndsutveckling, att framtida

forskning exempelvis skulle kunna analysera bibliotekariers osäkerhet och ryggradsagerande i beståndsutvecklingssituationer via teorier om praktik eller praxisgemenskap. Vad kvalitetsbegreppet egentligen innebär i en folkbibliotekskontext anser vi även skulle kunna vara en lämplig forskningsfråga för framtida forskning.

Käll- och Litteraturförteckning

Opublicerade källor:

Intervjuer

Informant 1. Datum: 2018-11-02

Informant 2. Datum: 2018-11-06

Informant 3. Datum: 2018-11-07

Informant 4. Datum: 2018-10-30

Informant 5. Datum: 2018-10-31

Informant 6. Datum: 2018-10-31

Publicerade källor:

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (Red.) (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Dali, K. & Dilevko, J. (2005). Beyond approval plans: Methods of selection and acquisition of books in Slavic and East European languages in North American libraries. *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 29(3), 238-269. doi: 10.1016/j.lcats.2005.08.002

Dilevko, J. & Dali, K. (2002). The challenge of building multilingual collections in Canadian Public Libraries. *Library Resources and Technical Services*, 46(4), 116-137. Från <https://journals.ala.org/index.php/lrts/article/view/5275/6417>

Jansson, B. (2010). *Bibliotekarien: om yrkets tidiga innehåll och utveckling* (Doktorsavhandling, Bibliotekshögskolan i Borås/Göteborgs universitet, Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap). Från <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:876941/FULLTEXT02.pdf>

Johnson, P. (2009). *Fundamentals of Collection Development and Management [Elektronisk resurs]*. Från <https://ebookcentral-proquest-com.proxy.lnu.se>

Kanwal, A. (2005). Developments in the philosophy of collection management: a historical review. *Collection Building*, 24(4), 112-116. doi: 10.1108/01604950510629264

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Lee, H-L. (2003). Collection Development as a social process. *Journal of Academic Librarianship*, 29(1), 23-31. doi: 10.1016/S0099-1333(02)00401-9

Lee, H-L. (2005). The concept of collection from the user's perspective. *Library Quarterly*, 75(1), 67–85. doi: 10.1086/428693

Moring, C & Hedman, J (2006). At blive bibliotekar: Om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis. I T. Schreiber & H. Elbeshausen, (Red.), *Bibliotekarerne: En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi* (s. 97–118). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Nolin, J. (2008). *In search of a new theory of professions*. Borås: Högskolan i Borås. Från <http://hb.diva-portal.org/smash/get/diva2:883755/FULLTEXT01.pdf>

Schreiber, T. (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne. I T. Schreiber & H. Elbeshausen, (Red.), *Bibliotekarerne: En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi* (s. 15–46). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (Red.) (2006). *Bibliotekarerne: en profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. (1. udg.) Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

SFS 2013:801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Sundin, O. (2006). Informationskompetence, ikt og bibliotekarernes professionelle ekspertise. I T. Schreiber & H. Elbeshausen, (Red.), *Bibliotekarerne: En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi* (s. 77–96). Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Säljö, R. (2013). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Wildemuth, B.M & Luo, L (2009). Semistructured Interviews. I Wildemuth, B.M. (2009). *Applications of social research methods to questions in information and library science* (s. 232-241). Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Ørom, A. (1993). Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde of arbejdsorganisering. *Biblioteksarbejde*, 14(39), 37–43. Från <https://tidsskrift.dk/bibarb/article/view/104775/153634>

Bilaga 1 Missivbrev

Hej!

Vi heter Jennifer Lagerskog och Solveig Nordmark och studerar biblioteks-och informationsvetenskap vid Linnéuniversitet. Just nu skriver vår kandidatuppsats. Uppsatsen ska handla om bibliotekariers förhållningssätt till att bygga och utveckla bibliotekets samlingar 2018, och om hur detta arbete hänger ihop med eller påverkar bibliotekariers syn på den egna professionen.

Vi tror att intervjuer med bibliotekarier är den bästa metoden för att kunna få svar på våra frågeställningar. Därför kontaktar vi er tillsammans med fem andra bibliotek i Norrbotten. Genom detta brev vill vi komma i kontakt med en bibliotekarie på ert bibliotek som vill samtala om frågor som rör beståndsutveckling med oss.

Syftet med studien är att besvara följande frågeställningar: Vilka problem, dilemman och möjligheter med beståndsutveckling upplever bibliotekarier? Hur relaterar idealbilden för beståndsutveckling till bibliotekariers faktiska arbete? Hur inverkar alla faktorer som rör beståndsutveckling på bibliotekariers yrkesroll?

I undersökningen eftersträvas konfidentialitet, vilket rör din rätt till personlig integritet och vilken information som ska vara tillgänglig för vem. Vid rapportering kommer de bibliotekarier och bibliotek som deltagit att aidentifieras, för att information du delar med dig av inte ska kunna bindas till dig personligen. Det kan hända att du ändå känner dig orolig över information du delat med dig av, och att eventuellt kunna identifieras av personer i din närhet. Ta upp det med oss! För ett forskningsetiskt korrekt förfarande vill vi gärna diskutera vad ett medverkande kan innebära för dig.

Resultatet av din medverkan kommer att användas i studiesyfte och kommer att rapporteras i en kandidatuppsats vid Linnéuniversitetet, vilken också blir sökbar i den digitala databasen DIVA.

Ytterligare upplysningar om studien kan lämnas av oss som genomför undersökningen:

Jennifer Lagerskog

Solveig Nordmark

Handledare: Charlie Järpvall

Bilaga 2 Intervjuguide

1. Kan du berätta om de moment i beståndsutveckling som du jobbar med?
- Vilka inköpskanaler använder ni er av? (ex, BTJ, tidningsrecensioner, användares önskemål, abonnemang)
2. Vad har ni att ta hänsyn till i det stora hela? (Till exempel budget, prioriterade grupper, dokument)
3. Hur resonerar du vid urval av material till samlingen? (Till exempel vid inköp, gåvor, gallring)
4. Kan du berätta om något dilemma ni ställts inför när det handlar om att köpa eller inte köpa in ett objekt? Hur resonerade ni då?
5. Det har varit mycket skrivelser om enskilda titlar i medierna de senaste åren, tex Tintin och Lilla hjärtat, eller invandrarkritisk litteratur. Är det någonting som du upplever att du påverkas av i ditt arbete? Till exempel hur du ser på gallring och inköpsförslag?
6. Brukar det komma synpunkter på samlingens innehåll, exempelvis att något bör gallras bort? Hur agerar ni då?
7. För e-böcker och filmmedier går inköpsmodellerna alltmer mot att biblioteken abonnerar på tjänster som innehåller en mängd titlar. Har ni sådana tjänster på ert bibliotek? Hur upplever du det?
8. Vilka möjligheter och problem ser du i arbetet med material på främmande språk?
9. Vilken roll anser du att bibliotekarien ska ha i arbetet med samlingen?
10. Vilket slags inflytande över samlingens sammansättning anser du att användaren ska ha?